

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204939

UNIVERSAL
LIBRARY

UP-43-30-1-71-5,000

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No **T85** Accession No. **7.6**
V81 V **T4541**
Author **వరాహమిశ్ర నాయుడు.**
Title **విజయపతాకము.**

This book should be returned on or before the date last marked below

విజయపతాకము

ప్రథమాంకము

ఒకటవ రంగము

నర్తనశాల: వివిధ వాద్య విశేషములతో మహోజ్వలముగా నలంకరింపఁబడి యుండును. ఒకవంక నున్నతాననములమర్పఁబడి యుండును. ఒక యాననముపై బృహన్నలయు, నాతనికెదురుగా నింకొకయాననముపై నుత్తరయు, గూర్చుండి యుండురు. బృహన్నలలో నానందముబికి వచ్చుచుండును. కాని, యాత డద్దానిని బహుకష్టముగా నిగ్రహించుకొనుచుండును. ముఖభంగిమలలో విచారము వ్యక్తము సేయ యత్నించుచుండును. కాని, యాతని మనోరథము సిద్ధించుట కంతరాయములు గల్గుచుండును. అప్రయత్నముగ నాతని పెదవులపై నప్పుడప్పుడు దరస్మితము తొంగిచూచుచునే యుండును. ఉత్తర మోము వివర్ణమై యుండును; సంక్రమశ్చర్య విషాదము లామెహృదయము నెంతగాఁ గలఁచుచున్నవో, యామె ముఖ వైవర్ణ్యమునుబట్టియే తెలియనగును. ఇరువురును నిమేషమాత్రము మౌనముగా నుండురు.

బృహ : (మృదులముగ) రాజకుమారీ!

ఉత్తర : (తృప్తిపడి) ఏమి ఆచార్యా!

బృహ : నిత్య ప్రపల్లమగు నీమో మినాడు వెలవెలపోవు
చున్నది ; విషాదచ్ఛాయలు స్ఫుటముగ గానవచ్చు
చున్నవి. కారణము ?

ఉత్త : అన్నియుఁ దెలిసిన మీరే యిట్లడిగిన నే నేమని
చెప్పగలను. మాకిప్పుడు విషాదము గాక యింకే
మున్నది ? మా రాజ్యమునకు పెట్టనికోట సింహ
బలుఁడు. సార్థక నామధేయుఁడగు నాతఁడు గంధర్వు
లచే హతుఁడైనాఁడు.

బృహ : (తీవ్రముగ) కామాంధుఁడు ; తన పాపమునకు
తగిన ఫల మనుభవించెను.

ఉత్త : (బృహన్నల కంఠధ్వనికి చెదరి) గురుదేవా !

బృహ : (అంతలో సర్దుకొని ప్రసన్నముగ) ఏమి
రాకుమారీ !

ఉత్త : మీ కంఠధ్వని

బృహ : (నవ్వుచు) ఓ ! అదా ! ప్రజలాడుకొను మాటలను
అనుకరింప యత్నించితిని.

ఉత్త : అంతేకద ! మీరు నిజముగా కోపించితిరేమో అను
కొంటిని.

బృహ : ఆద్యే ! నాకేల కోపము ? కాని సైరంద్రిని, ఆ
సాధ్వీతిలకమును, నిండుసభ యెదుట, మహారాజు
చూచుచుండగా, - (తీవ్రముగ) తలపట్టి యీడ్చుట ;
అబ్బా ! ఆ కామాంధుఁడు, ఆ మదోన్మత్తుఁడు -

తన దుశ్చేష్టలకు తగిన ఫలమునే అనుభవించినాడు.
(ప్రసన్నతకు యత్నించి విఫలుడగును).

ఉత్త : ఇప్పుడు మీకోపమనుకరణముకాదు ; నిజమే. ఆ
మహాసాధ్విని పరాభవించుట - బలాత్కరించుట -
భీ - రోతవుట్టుచున్నది

బృహ : (ప్రసన్నుడై) తన దుష్కర్మకు తగిన ఫల మతః
డనుభవించెను కాని, అతని చావువలన మీరాజ్యము
బలహీనమైనది. అది నత్యము.

ఉత్త : అది ముమ్మాటికి నత్యము. కాకున్న, సింహబలుని
వజ్ర ముష్టిఘాతములను చవిచూచిన సుశర్మ, యుద్ధ
రంగమునఁ గాండిశీకుడై పళాయన మంత్రమును
పఠించిన సుశర్మ, మత్స్యదేశముపై మరల దాడి
సేయునా ? తెరచినిల్లు కుక్క చొచ్చినదఁట.

బృహ : కుమారీ ! నీమాట నిజము. ఆ నీచుఁ డీపాటికి
నిర్జితుడై నిర్లజ్జముగ మీ తండ్రిగారి పాదములపై,
బడి క్షమాభిక్ష నర్చించుచుండును. అదిగో ! నా
మనో నేత్రమునకు స్పష్టముగ గోచరించుచున్నది.
మత్స్యదేశాధినాథులు విజయలక్ష్మీననాథులు.

ఉత్త : (సంతోషముతో) అది సంభవమా గురుదేవా ! త్రిగ
ర్తేకుని మానాయనగారు జయింపగలరా ! రాజా
సైన్యమునగల మహావీరులలో ఆతఁ డొకఁడఁట.

బృహ : (తీవ్రముగ) రా - రా - జ (అక్షరములు నొక్కి పలుకును)

ఉత్త : (భయచకితయై) గురుదేవా !

బృహ : (నద్దుకొని) ఔనాను - రారాజు - ఆ దుర్యోధనుఁడు (వెడనవ్వు నవ్వును)

ఉత్త : ఏల నవ్వుచున్నారు ?

బృహ : నవ్వక - ఏడ్వమందువా ?

ఉత్త : (మోము ముడుచుకొని) ఏడ్వనేల ? నవ్వుచునే యుండుడు. ఒకరి కష్టముల కింకొకరు విచారించనేల?

బృహ : కుమారీ ! నేనొక్కమాట చెప్పెదను వినుము. మీ కిప్పుడు వచ్చిన నష్టమేదియును లేదు. లేని కష్టము నకు నీవు విచారించుట అనావశ్యకము.

ఉత్త : మా నాన్నగారు — — — (అర్థోక్తి)

బృహ : ఆయనకేమి ? ఈపాటికి విజయలక్ష్మీననాథులై మహోల్లాసముగ నుండి యుండురు.

ఉత్త : అది సంభవమా !

బృహ : ఏల కాదు ?

ఉత్త : సింహబలుఁ డిప్పుడు లేడుకదా !

బృహ : కీచకుఁడు చనిపోయినంత మాత్రమున ప్రపంచమే గొడ్డువోయినదా !

ఉత్త : మా నాయనగారు వీరులే కాని వయోవృద్ధులు ; మా సైన్యముకూడ సంతంతమాత్రమే. సుశర్మకు సుయోధనుని యండ గలదు. ఆతని సైన్య మపారమని విందుము.

బృహ : కుమారీ ! నీ వన్నది నత్యమే. సుశర్మకు సుయోధనుని యండదండ లున్నవి. కాని, యిప్పుడు మాత్రము మీ సైన్యమును, ఆ సుశర్మయే కాదు — చతురంగబల నమన్వితుడై, ఆ సుయోధనుడే వచ్చినను, జయింపఁ జాలఁడు.

ఉత్త : పరిహాసమా !

బృహ : నీతోనాకు పరిహాసమా కుమారీ ! ఇది కేవల నత్యము.

ఉత్త : అదెట్లు ?

బృహ : నీ వెప్పుడైన మల్లయుద్ధములు చూచితివా ?

ఉత్త : చూడకేమి ? మా నాయనగారికి మల్లయుద్ధమన్నది హు ప్రీతి, మొన్ననేకదా మహా భయంకరుడగు మల్లు దొకడు వలలుని చేతిలో హతుడైనాడు ! అబ్బ ! ఆ దృశ్యము .... ..

బృహ : దృశ్యముమాట అటుండనిమ్ము. వలలుఁడు వీరుఁడని యంగీకరింతువా ?

ఉత్త : వీరుఁడేకాదు. మహా వీరుఁడు, ఆ వీరవరుఁడు సింహశార్దూల మద కరీంద్రములతో పోరునప్పుడు మీరు చూచితిరో లేదో కాని — — —

బృహ : (నవ్వుడు) చూడకేమి పెక్కుసారులు చూచితిని,
కాని యా పోరు విలాసమాత్రమే

ఉత్త : (ఆశ్చర్యముతో) విలాసమా !

బృహ : అవును, అవి ఖురశీకలహములు. ఉబుసుపోకకై
యాతఁడు చేయు వినోదములు. నిజముగ నాతఁడు
కోపించి విజృంభించినచో, ఆ ప్రచండతేజుని యెదుట
దేవ దానవులుకూడ నిలువలేదు

ఉత్త : ఆతఁడంతటి బలశాలియా !

బృహ : (నిర్వికారముగ) నాగాయుత బలుఁడు.

ఉత్త : (సంతనముతో) ఆ పరాక్రమనిధి సాహాయ్యమే
మనకు లభించినచో మనకు జయము తథ్యము.

బృహ : ఆ వీరచూడామణి సాహాయ్యము మీకు లభించినది.
ఆతఁడు మీనాయనగారికి బాసటయై నిలిచియున్నాఁడు.

వలలుఁ దొక్కడె చాలు దుర్వారవైరి

బలము లుక్కడగింప దోర్విలసనమున;

ప్రళయకాలోగ్ర శిఖిశిఖాభయదమైన

యతని తేజమ్మ దుర్నిరీక్ష్యమ్మ సుమ్మ.

ఆతఁడొక్కడే కాదు, తంత్రీసాలుఁడు, దామగ్రంధి,

కంకుభట్టు, కూడ యుద్ధరంగమున కేగిరి.

ఉత్త : వారికిగూడ యుద్ధము సేయు నేర్పు కలదా ?

బృహ : బాగున్నది నీవ్రశ్న ! వారు మహావీరులు. శస్త్రాస్త్ర
కళానిపుణులు.

ధీరుండెవ్వఁడు సంగరోర్విఘట తంత్రీపాలు
నోర్యంగ? సం
హారప్రోద్ధత వీరవిక్రముని దామగ్రంధి నీక్షించినన్
బోరన్నిల్వఁగ నెవ్వఁడోపు? రిపురాట్టుంజంబు
శస్త్రాస్త్రముల్
జారన్వీడదె కంకుభట్టు సమరోత్సాహంబుఁ
జూపింపఁగన్.

రాజకుమారీ ! విష్ణుదేవుని చతుర్భుజములట్లు, ఈ
సర్వ సర్వంసహాచక్రమునే సంరక్షింపఁగల సమర్థులు
వారు. అందును కంకుభట్టారకులు మహా పురుషులు.
వారున్నచోట జయము తథ్యము.

ఉత్త : నిజమే. వారు మహాపురుషులనుటకు సందియము
లేదు. వారిని గాంచినంతనే నా హృదయము భక్తి
పరవశమగును.

బృహ : మంచిది పూజ్యులయెడ భక్తికలిగియుండుట శ్రేయో
దాయకము.

ఉత్త : మీ మాటలవలన నాకు కొంత మనశ్శాంతి చేకూరి
నది కాని (చిరునవ్వుతో) నాపిచ్చియాహలకేమిలెండు.

బృహ : అట్లనరాదు, ఒకప్పుడవియే నిజము కావచ్చును.

ఉత్త : ఇప్పుడు నగరరక్షణమున కెవ్వరును లేరుకదా ! ఒకవేళ, కురురాజే దండెత్తి వచ్చినచో మనము చేయవలసినదేమి ?

బృహ : (పరాకుగ) ఆఁ రానిమ్ము. ఇచ్చటనే ఆ దుర్మతికి శృంగభంగమగును. (చేతులప్పళింపఁ బోయి మరల నవ్వి) యువరాజు మహావీరుఁడు.

ఉత్త : (చిరునవ్వుతో) కురురాజని యనినంతనే భుజములప్పళించి, నమరోత్సాహమును బ్రదర్శించితిరే. నాట్యము మాని మీరుకూడ యుద్ధము సేయుదురా ?

బృహ : ఆఁ చేయకేమి ? (సాభిప్రాయముగ) యుద్ధము చేసినచో కురురాజుతోడనే చేయవలెను. నమరమున నోర్చిన నిండునే యోర్వవలెను. అధిష్టించినచో మహేంద్రుని చింతామణిపీఠమునే యధిష్టింపవలెను.

ఉత్త : (అసనమునుండిలేచి నృత్యభంగిమతో) ఓహో హో ! మెచ్చదగియున్నది. గెలిచిన కాలకేయనివాత కవచులనే గెల్వవలెను. మెప్పించిన నెక్కటి కయ్యమున ద్రిశూలినే మెప్పింపవలెను. (బృహన్నల దగ్గరగా వచ్చి) గురువుగారూ ! జగదేక ధనుర్ధరులు, ఆ మహావీరులు మా మేనమామలే యని మీకు తెలియునా ?

ద్రిహ : (తలయాచి) ఏ మహావీరులు ?

ఉత్త : ఈ కాలమున మహేంద్రు నోర్చిన మహావీరులెందరున్నారు ? ఒక్కరే.

ద్రిహ : ఎవరో ఆ మహానుభావులు

ఉత్త : పాండవ మధ్యములు. గాలడీవధనుర్ధరులు.

ద్రిహ : ఓ - తెలిసినది. తెలిసినది. అర్జునుడా !

ఉత్త : బాను వారే. మాకు తెలియదనుకొంటిరేమో ! వారి వీర విక్రమమునే మీరు వల్లెవేయుచున్నారు. ఆ మహామహు లాచరించిన ఘనకార్యములను జేయగలవారి త్రిలోకములలో నెవ్వరును లేరు. మీరు నాట్యధంగిమలలో వానిని జూపవచ్చును, నేను చూచి యానందిం దింతును. మా యన్నకు వారనిన నెనలేని గౌరవము.

ద్రిహ : (చిరునవ్వు నవ్వుచు) అటులనా ! అది నరియేకాని, నీవన్నటుల కురురాజే యుద్ధమునకు వచ్చినచో మన మేమి చేయుదము ?

ఉత్త : (గంభీరత నటించుచు) నాట్యము చేయుదము.

ద్రిహ : (చిరునవ్వుతో) ఆ చిలిపితనమే వలదంటిని.

ఉత్త : మరేమి చెప్పమందురు. ఇచ్చట నున్నానన్నమాటే కాని నా మనస్సంతయు యుద్ధభూమి కడనేయున్నది. నాన్నగారెట్టి యిక్కట్టులపాలగు చున్నారో. (కంట తడి పెట్టును).

బృహ : అదే కూడదు. కంటతడి పెట్టనేల ? మనకు విజయము తథ్యము.

ఉత్త : గురుదేవా ! మరల మరల నడుగుచున్నందులకు నన్ను క్షమింపుడు. ఏదో చెప్పలేని భయము నన్ను పీడించుచున్నది. కావున అడిగినదే మరల అడుగుచున్నాను. నన్నూరడించుటకే మీరీ మాట లనుచున్నారు. అంతేకాని మీకు మాత్రము తెలియదా ? మా నాన్నగారు నిజముగా సుశర్మ నోడింపగలరా ?

బృహ : కలరా ? ఇంకను సందేహమా ? మనకు విజయము తథ్యము తథ్యము తథ్యము : నరా.

ఉత్త : అమ్మయ్య నాగుండెబరువు తీరినది.

బృహ : మరి రెండవది.

ఉత్త : ఏ రెండది.

బృహ : సుయోధనుని మాట.

ఉత్త : వాని మాటయేమి ? (క్షణమాత్ర మూరకుండి) అమ్మయ్యా ! కురుబలమే దండెత్తి వచ్చినచో — భీష్మ ద్రోణాది మహావీరు లందుండురు — వారి నోర్వగల మగటిమి యెవ్వరికున్నది ?

బృహ : అంగరాజును మరచితివి ; నహజ కవచకుండల మండితుఁడు.

ఉత్త : (విచారముతో) సుయోధనుఁ డాతనిని జగదేక వీరుఁ డగు అర్జునునకే ప్రతి ద్వందిగా తలంచునఁట. ఆతని నోర్య నా ధనంజయుఁడే రావలయును.

బృహ : (చిరునవ్వుతో) వచ్చునేమో.

ఉత్త : (చిరుకోపముతో) గురుదేవా ! మీరు పూజ్యులు. కాని పరిహాసమున కిది సమయము కాదని తెలిసి కొనుట మంచిది.

బృహ : ఇందు పరిహాస మేమున్నది? ఇప్పు డిచ్చటికి కురుబలము దండెత్తివచ్చినదా యేమి? ఇది కేవలము నీ ఊహయేకదా! ఇది నా ఊహ.

ఉత్త : (నవ్వుచు) బాగున్నది మీ తర్కము, కాని నగర రక్షణమున అప్రమత్తులై యుండుడని మా అన్న గారిని హెచ్చరింపవలసి యున్నది. ఎప్పటికేడి వచ్చునో.

బృహ : (వ్రేళ్ళు లెక్కించుకొనుచు పరధ్యానముగ) ఒకటి, రెండు, అధికము... . పదమూడు—

ఉత్త : గురుదేవా

బృహ : (నవ్వుచు) ఏమి ?

ఉత్త : ఏదో లెక్కించుచున్నారు.

బృహ : ఆ ఏమియునులేదు, నేనిక్కడికివచ్చి యెన్నినెలలై నదో అని — —.

ఉత్త : పదమాడు నెలలైనదా.

బృహ : కాలేదు. నిన్నటితో పండ్రెండు నెలలు ముగిసినవి.

ఉత్త : నెలలు లెక్కించుచున్నారు. మమ్ము విడచిపెట్టి
యెచ్చటికైన (ఆర్థోక్తి)

బృహ : అబ్బే ! అదేమియును గాదు. ఊరక --

ఉత్త : ఊరక గాదు. నాకాపాటి తెలియదనుకొంటరా ?
ఇంతవరకు గ్రహింపకుండుట నాదే పొరపాటు. ఈతి
బాధలు గల రాజ్యమున నెవ్వరుండరు ?

బృహ : కుమారీ ! నీ హృదయము భయభ్రాంకమైయున్నది;
కావుననే లేనిపోని యాహాపోహలకు గురియగు
చున్నది.

కాని కుమారీ ! నారొక్క ప్రశ్న గలదు.

ఉత్త : అదుగుఁడు, నాకు తెలిసినది చెప్పెదను.

బృహ : నీవు చిన్నదానవు. ఆటపాటలతో గడుపవలసిన
యీడు నీది, నీ ఆలోచనలు నీ యీశునకు తగినవికావు.

ఉత్త : (నవ్వుచు) ఇది ప్రశ్నకాదు. ఇది మీ అభిప్రాయము

బృహ : (నవ్వుచు) మాటలు నేర్పితివే --

ఉత్త : (చిరునవ్వుతో) మాటలకేమి ? క్రియా శూరత్వము
లేనప్పుడు మిగిలినది వాక్యూరత్వమే (ఇరువురు నవ్వు
దురు) మీరడుగ దలచినది నాకు తెలియును. నా
ప్రకృతియే యట్టిది. నేను ఔత్రమును ప్రేమింతును.

ధర్మమును ప్రేమింతును శూరత్వమును భూషింతును, భీరుత్వమును గర్హింతును.

(ఉత్తరకుమారుడు ప్రవేశించును)

ఉత్త : అన్నగారు (పాదాభివందనము చేయును)

ఉ. కు : శీఘ్రమేవ కళ్యాణ ప్రాప్తిరస్తు. (బృహన్నలవంకజూచి) ఏమి ! ఆచార్య ! మా సోదరి నాట్యమును శ్రద్ధగ అభ్యసించుచున్నదా

బృహ : శ్రద్ధాభక్తులలో మీ సోదరిని చెప్పి మరొకరిని చెప్పవలెను యువరాజు ! నాట్యమున ఆమె నైపుణ్యమనువమానము.

ఉ. కు : భళిభళీ ! అభ్యాస మట్లుండవలెను. మేము ధనుర్విద్య నభ్యసించునపుడు, మాడు మానములకే గురువును ముప్పుకిప్పులు పెట్టితిమి (వెడనవ్వ నవ్వును).

బృహ : అనఁగా, గురుధిక్కారము (అర్హోక్తి)

ఉ. కు : ధిక్కారమా ! అంతకంటె మంచిపనియే చేసితిమి.

బృహ : అదెట్లు ?

ఉ. కు : గురువుగారు వృద్ధులైరనియు, వార్ధకమున వారికి విశ్రాంతి నొనంగుట మంచిదనియు నాయనగారికి చెప్పితిమి. వారందుల కంగీకరించిరి. గురువుగారు నిర్విచారముగ ప్రశాంతముగ శేష జీవితమును గడుపుటకై వారికొక యగ్రహారము నిచ్చిరి. మా బుద్ధి

విశేషమునకు గురువుగారు సంతసించి మమ్మాశీర్వ
దించిరి. వారి శిష్య వాత్సల్యమును మేము సభాముఖ
మున నుగ్గడించితిమి. ఎట్లున్నది మా బుద్ధినైపుణ్యము.

బృహ : ప్రశస్తముగ నున్నది.

ఉ. కు : భగిభగీ ! ఇప్పటికి మాబుద్ధిచాతుర్యమును గ్రహింప
గల్గితివి. ఇంక మా ధనుర్విద్యా సామర్థ్యమును గూడ
నీవు తెలిసికొనవలసి యున్నది. కాని, ఆచార్యా !

బృహ : ఏమి యువరాజా !

ఉ. కు : కన్యకలకు నాట్యము నేర్పుచు నెన్నినాళ్ళు గడపు
దువు. బ్రతికిన వీరోచితముగ బ్రతుక వలయును.
మాకడ ధనుర్విద్య నభ్యసింపుము. ఊరక విద్యనేర్పు
కొనరాదను నియమము నీ కున్నచో. మాకు గూడ
నీవు నాట్యము నేర్పుము. నీకు విలువిద్య మేము
నేర్పుదుము. ఎట్లున్నది మాయాహ.

బృహ : దివ్యముగ నున్నది. కాని యింత త్వరలోనే నాకు
విశ్రాంతి తీసికొను తలంపు లేదు.

(ఉత్తర నవ్వును)

ఉ. కు : భగిభగీ ! నీ తెలివి మెచ్చదగినది. (అని నలువం
కలఁ జూచును)

బృహ : ఏమట్లు చూచుచున్నారు ?

ఉ. కు : ఉష్ ! మాటాడకుము. ఇందెవ్వరైన శత్రువులు

దాగి యుండవచ్చును. (నలువంకలఁ దిరుగుచుండును. బృహన్నల ప్రశ్నార్థకముగ నుత్తరవంకఁ జూచును. ఉత్తర నిట్టూర్చి నొసలు చిట్లించును).

బృహ : రాకుమారా ! ఇక్కడ శత్రువు లెట్లుండురు ?

ఉ. కు : (దగ్గరకువచ్చి) ఎట్లుండుగా ? దాగి యుండుడ. నమయము దొరకినపుడు మీనపతి చంపుదురు.

ఉత్త : సింహబలుని చంపినట్లు

బృహ : ఓహో !

ఉ. కు : మరేమనుకొంటివి ? అందులకే ఈ నాట్యశాలపై మొదట నాదృష్టి పడినది.

బృహ : ఎవ్వరైన దాగియున్నారా ? అనగా దాగియున్నట్లను మానించుట కవతాశమున్నదా ?

ఉ. కు : అనుమానమునకేమి ? కాని, పట్టపగలు దీనిని వెదకి లాభములేదు. రాత్రి రావలెను.

బృహ : ఔను రాత్రి వచ్చుటయే మంచిది. చీకటిలో శత్రువును ముట్టడించి, చంపవచ్చును.

ఉ. కు : వలదు; వలదు; చీకటిలో వలదు. చీకటి కావుననే సింహబలుడు గంధర్వుల గుర్తింపలేక మరణించెను.

బృహ : కాగడాలతో వచ్చినచో, ఆ వెలుతురు దూరము నుండియే గుర్తించి, శత్రువు పారిపోవునేమో !

ఉ. కు : ఔనును, అది నిజమే, శత్రువు పారిపోవచ్చును. ఇక వానిని పట్టుకొనుటెట్లు ?

బృహ : పట్టుకొనుటెట్లు? (నిమిలిత నేత్రుడై క్షణముండి, కన్నులు తెరచి) ఇదియొక విషమనమస్యగాఁ దోచుచున్నది. దీనినిగూర్చి సావధానముగా యోచించిన కాని సమాధానము రాదు.

ఉ. కు : నిజమే. దీనినిగూర్చి సావధానముగా యోచింపవలసి యున్నది. మేము మా యేకాంత చుందిరమున కేగి, ప్రశాంతముగ దీనిని విచారితము.

(నిష్క్రమించును)

ఉత్త : నిట్టూర్చి! గురుదేవా! ఇది మీకు తగునా.

బృహ : నేనేమి చేసితిని.

ఉత్త : మా అన్నగారి యజ్ఞత నాధారముగాఁ గొని మీరు మమ్మెగతా? చేయుటలేదా ?

బృహ : ఎంతమాట! మిమ్ము హేళన చేయుదునా? తిన్నయింటి వాసములే లెక్కపెట్టు నంతటి నీచుడనా ?

ఉత్త : అంతమాట లెందుకు లెండు. మా అన్నగారు మీకొక వినోదవస్తువుగా దోచియుండురు. వారితోఁ గొంత వినోద కాలక్షేపము గావించిరి.

బృహ : ఎంతమాట, యువరాజులతో నాకు వినోదమా.

ఉత్త : (తీవ్రముగ) కాక, ఇంతదనుక మీరుచేసిన ఘనకార్యమేమి? క్షమింపుడు ఆవేశములో ఏదో అంటిని.

బృహ : కుమారీ! నీ కిప్పుడు కొన్ని విషయములు చెప్పఁదలచితిని. సావధానముగ వినుము. రాకుమారుఁడు

మూర్ఖుడు గాడు. అట్లని సంపూర్ణ విచక్షణత గలవాడును కాదు. అన్యోన్య విరుద్ధములగు భావము లాతని స్వభావమున చాలకలవు. ఆభిజాత్యమునకు తగిన యాత్మనిగ్రహము గాని, సంపత్సమృద్ధి కుచితమగు సంస్కారముగాని, ఆతనిలో లేవు. కాని ఆతఁడు వక్రబుద్ధికాఁడు. వంచకుడును గాఁడు, ధర్మరక్షణమునందాతనికాసక్తిగలదు. కాని, దాని నాచరణలో పెట్టు శక్తిలేదు. ఆతని కనుమానము మెండు. కాని దానిని నివారించుకొను నుపాయ మాతనికి తెలియదు. తెలిసినను ధైర్యసాహసములతో ముందు కురుకలేడు. ఉరికినను లక్ష్యనిర్దియగువరకు నిలువజాలదు. కీచకుని గంధర్వులే చంపిరని యందరును నమ్ముచున్నారుకదా !

ఉత్త : కాకున్న నంతటి బలశాలి నెవ్వరు చంపగలరు ?

బృహ : అది నీ విశ్వాసము, కాని మీ యన్నగారి యభిప్రాయము వేరు.

ఉత్త : అదెట్లు ?

బృహ : ఎవ్వడో మానవుడే అతని సంహరించి యుండునని యాతని దృఢవిశ్వాసము. అందులకే సర్తనశాలను పరీక్షించి చూడవచ్చెను. ఇందేకదా సింహబలుడు మడిసెను.

ఉత్త : ఒకవేళ మానవుడే యైనను, ఇంతదనుక వాడిట విడిది చేయువా ?

బృహ : విడిది చేసియుండునని యువరాజు నభిప్రాయమును గాడు.

ఉత్త : మరి ?

బృహ : ఆతని యునికిని నూచించు వస్తువెద్దియైన దొరకు నేమో యని యువరాజు నాశ.

ఉత్త : అందులకా యీమధ్య, ఇచ్చటికి తరచుగా మాయన్న గారు వచ్చుచున్నారు.

బృహ : మరేమనుకొంటివి ?

ఉత్త : నా నాట్య మెంతవరకు వచ్చినదో దెలిసికొనుట కను కొంటిని.

బృహ : మునుపెన్నడైన నిటు వచ్చెనా ?

ఉత్త : నర్తనశాల యెందున్నదోకూడ వారికి తెలిసియుండదు.

బృహ : మరేమి ? అంతయు స్పష్టమే. అంతేకాదు, నగర రక్షణవ్యాజమున, పౌరుల యింద్లన్నియుఁ బరిశోధింప రాజభటుల సంపీయున్నారు.

ఉత్త : బాగున్నవి తెలివితేటలు. దీనినే 'అతితెలివి' యందురు.

బృహ : ఊహ మంచిదే. దాని నాచరణలో పెట్టు విధానము మాత్రమిది కాదు, అంతే.

ఉత్త : ఏమో ! అశక్తి, దుర్జనత్వము,

బృహ : తప్పు, యువరాజెంతమాత్రమును దుర్జనుఁడుకాదు. కేవల మశక్తుఁడును కాదు. స్వశక్తిని, పరశక్తిని

తెలిసికొనలేని అమాయకుడు. ఆ అమాయకత్వము బహు ముఖముల నున్నది : వాచాలతను వాగ్మిత్య మనుకొనుట; శూరత్వమును నిర్దయత్వ మనుకొనుట; భిరుత్వము నహింసా పరాయణత్వ మనుకొనుట — ఇట్టి భ్రాంతులనేకములు.

ఉత్త : ఈ భ్రాంతులకు విముక్తి లేనేలేదా ?

బృహ : ఉన్నది. దైవ మనుకూలించినచో నర్వమును సునంపన్నము కాగలదు. ఇప్పటికే చాలప్రొద్దెక్కినది. నీ వంతఃపురమున కేగుము. నేనును ఇంటికేగెదను.

(నిష్క్రమింతురు)

— తె ర —

ప్రథమాంకము - రెండవ రంగము

[ఉత్తరకుమారుని మందిరము : శ్రీ జన పరివేష్టితుడై ఉత్తరకుమారుడొక యాననమున సుభోప విష్ణుడైయుండును. ఒకచో పుష్పమాలికలును, మంచిగంధము, అత్తరువు పన్నీరు మున్నగు సుగంధ ద్రవ్యము లుండును. ఇర్వురు జివ్వను లిరువంకల నిలిచి యువరాజునకు వీక్షనలు వీచుచుండురు. ఒక సుందరి పుష్పమాలికలను సర్దుచుండును. ఇంకొకతె సుగంధ ద్రవ్యములను పరిశీలించు చుండును. ఒక నర్తకి నాట్యభంగిమలో నిలిచియుండును]

ఉ. కు : మాలతీ ! ఆపు ; ఈనాడు నాట్యము వలదు.

మాల : ఏమి యువరాజు ! నాట్యం చూడరా? లేక చూడగా
చూడగా మా నాట్యం విసుగుగా వుందా ?

ఉ. కు : (గంభీరముగ) ఈ నాడు నాట్యము చూచుటకు
మాకు తీరికలేదు.

మాల : ఈనాటి ప్రత్యేకత యేమో.

ఉ. కు : ఈపాటి తెలియదా

మరొకతె : నగర రక్షణభారమంతా యువరాజుపై పడింది
కదే. అందుచేత తీరిక ఉంది వుండదు. మనస్సు
రాజకీయాలలో వేడెక్కిపోతూ వుంటే నాట్యం చూడ్డా
నికి తీరికెక్కడే

ఉ. కు : భిభిషి మల్లికా ! నీ తెలివితేటలు మెచ్చదగినవి.
ఇదిగో బహుమానము. (మెడలో ముత్యాలహారమును
తీసి యిచ్చును.)

మల్లిక : (సంతోషముతో బహుమతి నందుకొని) ఏమే !
అలా బొమ్మల్లాగు నిలబడతారేం. యువరాజుకు
కర్పూర చందనం పూయండి; సురభిళ వుష్పమాలిక
లతో ఆ మహావీరుని కంఠాన్ని అలంకరించండి.
(ఉత్తరకుమారుడు మహానంద పరవశుడై భుజము
లెగురవేయును. ఒక జివ్వని హరి చందనమును,

ఇంకొకతె మల్లియల దండయు గొని వత్తురు. ఉత్తరుడు హరిచందనమును నంగుళితో గ్రహించి యాఘ్రాణించును. మల్లెపూల దండను గూడ వాసనచూచును).

శు. కు : అబ్బ! ఎంత సువాసన! (అంతలోనే గంభీరముద్రను వహించి) రాజ్యము వీరభోజ్యము.

(పూలమాల పట్టుకొనిన శ్రీ ఈ మార్పునకు కారణమేమి? అనునట్లు రెండవ సుందరివంక చూచును. ఆమెయు తనకు తెలియదన్నట్లు హస్తనేత్ర సంజ్ఞలు చేయును. వారిర్వును మల్లికవంకఁ జూతురు)

మల్లిక : అదేమి యువరాజా! ఆమాట కాదన్న దెవరు? అది జగద్విత్తమగు సత్యము కదా

శు. కు : (గంభీరముగ) మేము మహావీరులము — అని నీవే అంటివి.

మల్లిక : (ఇంచుక తడవాలోచించి) బలే! బలే! ఇప్పుడు తెలిసింది. (చందన పుష్పమాలా ధారిణులవంకచూచి) ఏమే! మీకు మతులేవూ? వీర శూర శిఖామణులు శ్రీ శ్రీ యువరాజు ఉత్తరకుమారులకు హరి చందనం పూస్తారా? మల్లెలదండ వేస్తారా? ఎంత అవమానం. నశినీ! నువ్వు రక్తచందనం తీసుకురా! చంద్రికా! నువ్వు మందారమాల పట్రా! ఊ, వేగం కదలండి మహా వీరులను శాంతింపఁ జేయండి.

ఉ. కు : ఆహా! బుద్ధి విశేషమనగా అట్లుండవలెను. ఇదుగో.
బహుమతిని గ్రహించు. (మెడలోని పచ్చలపదక
మిచ్చును.) (నశినీ చంద్రికలు, యువరాజునకు రక్త
చందనము పూసి మందారమాల వేయుదురు.)

ఉ. కు : (మహోల్లాసముతో) మేము వీరులము.

నశినీ, చంద్రికలు : మేము శూరులము.

మాలతి : మేము వీరశూర శిఖామణులము.

మల్లి : ఇంక మనము జైత్రయాత్రకు బయలుదేర వచ్చును.
(అందరు విరగబడి నవ్వుదురు) (ద్వారపాలకుడు
ప్రవేశించి సమస్కరించును).

ద్వ. పా : జయము జయము యువరాజా! గోపాలకులు
తమ దర్శనం కోరుతున్నారు.

ఉ. కు : గోపాలులూ! పసుల కాపరులకు మాతో నేమిపని?

ద్వ. పా : ఏమో యువరాజా! వాని ఒళ్ళల్లా రక్తమే కొన్ని
చోట్ల గాయాల్నుండి ఇంకా రక్తం కారుతూనే వుంది.

ఉ. కు : రక్తమా! ఏదో ఘోరమగు అపాయమే సంభవించి
యుండును. వారిని త్వరగా ప్రవేశపెట్టుము.

మల్లిక : అందరిని తీసుకురాక, వారిలో ముఖ్యుణ్ణి, అంటే
యువరాజులకు ఉన్న పరిస్థితి చక్కగా చెప్పగలవాణ్ణి
ప్రవేశపెట్టు!

ద్వా. పా : చిత్తం. (నిష్క్రమించును)

(రక్తసిక్తగా త్రుడగు గోపాలుడు ప్రవేశించును :
విస్మయ విస్ఫురిత నయనమునై ఉత్తరుడు వానిని
చూచుచు నట్లే నిలిచియుండును. కొంతసేపెవ్వరును
మాటలాడరు.)

గోపా : నమస్కారములు యువరాజా !

ఉ. కు : (త్రుళ్ళిపడి) ఎవరది ?

మల్లిక : గోపాలుడేదో తమతో మనవి చేసుకొంటున్నాడు.

ఉ. కు : (కన్నులు నులుపుకొని చూచి వెకిలిగా నవ్వును)
ఔనాను. గోపాలుడు - (గంభీరము) గోపాలకా !
భయమువలదు. నీకు వచ్చిన ఆపద యేమి ? సురా
సురు లడ్డువచ్చినను నిన్ను రక్షింతును. ఇదే మా
శపథము. (ఒరనున్న కత్తిపై చేయివేయును)

గోపా : ఏమి చెప్పను యువరాజా ! అంతా పెద్ద పీడకల
లాగుంది.

ఉ. కు : (తీవ్రముగ) కలయా ? కలకు భయపడి మాకు
విన్నవింప వచ్చితిరా ? పిరికిపంద ! నీకలలు వినుట
తప్ప మాకు పనిలేదా ?

(గోపాలుడు గజగజ వణకును)

మల్లి : శాంతించండి యువరాజా ! చాడు చెప్పేది సావరా
నంగా వినండి.

ఉ. కు : వాని పీడకలనా ?

మల్లి : కలలాగుండన్నాడు, కలే అని చెప్పలేదు.

ఉ. కు : (గోపాలునితో) నీవు చెప్పనది యథార్థ విషయమే కద ? కల కాదుకద ?

గోపా : కలకాదు యువరాజా ! నిజంగా. ప్రమాణపూర్తిగా జరిగిందే. మేమందరం చావుదెబ్బలు తిన్నాం.

ఉ. కు : ఎవరు మిమ్ము కొట్టినది. త్వరగా చెప్పము. తక్షణమే వానిని దండింతుము.

గోపా : కురుసేన యువరాజా ! కురుసేన.

ఉ. కు : ఆ! కురుసేనయా ? అదెట్లు నీకు తెలిసినది. (మల్లివంకజూచి) వీని యభిప్రాయమున చావుదెబ్బలు కొట్టినవారందరు కురుసైనికులే. (వెకిలిగా నవ్వును).

మల్లి : యువరాజా ! ఇది తేలిక విషయంలా కనబడ లేదు. వీడు చెప్పేది జాగ్రత్తగా విని, ఒక నిశ్చయానికిరండి. మనం అప్రమత్తతో వ్యవహరించవలసిన విషయం వచ్చినట్టుంది. (గోపాలునితో) చెప్పవయ్యా ! అది కురుబలమే అని మీకెలా తెలిసింది ?

గోపా : వారి భటులే చెప్పారమ్మా !

“ఇది కురుసార్యభౌముని ఆజ్ఞ. ఆలమందలను వదలి పొండి; లేకుంటే మీ ప్రాణాలు దక్కవు” అని వారి భటులు మమ్ముల్ని బెదిరించారు.

ఉ. కు : కేవలము కొందరు భటులేనా? సైన్యముకూడ నున్నదా?

గోపా : కొద్దిమంది భటులే అయితే మాకేం భయం యువరాజా! వారితో ఒక పెద్ద మహాసైన్యంకూడా వుంది. ఒక పెద్ద నముద్రమంత సైన్యం. అవి యేనుగులు కావు; అవి గుఱ్ఱాలు కావు; పెద్ద కొండలంతేని యేనుగులు.

ఉ. కు : (గంభీరముగ) రథములుకూడ నున్నవా?

గోపా : వున్నాయి యువరాజా! పెద్ద రథాలు; వానిమీద పెద్ద జెండాలు.

ఉ. కు : (నవ్వుచు మల్లికతో) ఆ సైన్యమును చూచినంతనే ఈ పిరికిపంద భయపడి యుండును.

గోపా : భయపడలేదు యువరాజా! మా శక్తికొద్దీ ఆ భటులతో యుద్ధం చేసేం, (విచారంగా) మాలో కొందరు చచ్చిపోయేరుకూడా! మా తలకు మించినపని అని తెలియగానే, ప్రభువుల్లో మనవి చేసుకుందామని వచ్చేం. మందల్నప్పడే వాళ్ళు తోలుకుపోతున్నారు. యువరాజా!

ఉ. కు : భయము వలదు. కురుబలమే కాదు, ఆ దేవాసురులు వచ్చినను మీకు భయములేదు. మద్భాషుబల రక్షితలైన మీకు భయములేదు. ధనుర్మాత్ర సహాయుండనై వారిని చీల్చి చెండాడెదను.

మల్లి : యువరాజులు మీకు అభయం ఇస్తున్నారు. ఇంక భయం పడవలసిన పనిలేదు. వారి బలపరాక్రమాలు—

గోపా : యువరాజుల బలపరాక్రమాలు మాకు తెలియవా ? విల్లుపట్టి వారు విజృంభిస్తే, నిలబడగల వీరు (దేడమ్మా నిండునభలో మహారాజు లెన్నిసార్లు చెప్పలేదు, కిరీటికి సాటి యువరాజులే అని. అమ్మా ! నాకు తెలియకడుగుతాను. ఆ కిరీటి అంత విలుకాడా ?

మల్లి : (నవ్వి) బాగున్నది సీప్రశ్న! ఆయన మహావీరులు, యుద్ధంలో దేవేంద్రుణ్ణి జయించిన మహారథులు.

గోపా : (కన్నులు చిట్లించి) మన యువరాజుల్ని కూడా మించుతాడా ?

మల్లి : (నవ్వి) సీప్రశ్నకు యువరాజులే నమాధానంచెప్పాలి.

ఉ. కు : ఆ జగదేకవీరుడు మా కాదర్శిపురుషుడు. మా కారాధ్యుడు.

(గోపాలుడు నోరువిప్పి తెల్లబోయి చూచును)

మల్లి : (గోపాలునితో) అలా నోరువెళ్లబెట్టి తెల్లబోయి చూస్తావేం. మీరు ముందు వెళ్ళండి. యువరాజులు రథారూఢులై వస్తారు. మన రాజ్యపు పొలిమేర దాటకుండానే గోవులను మరలించవలసి వుంటుంది. (గోపాలుడు నిష్క్రమించును) (ససంభ్రమముగా ఉత్తర ప్రవేశించును)

ఉత్త : అన్నయ్యా ! త్వరపడు ; మన గోధనమును కురు బల మపహరించిన దఱు.

ఉ. కు : నీకెవరు చెప్పిరమ్మా.

ఉత్త : సైరంధ్రి చెప్పినది. ఆమెకూడ నాతో వచ్చినది, ఆవిల నాగిపోయినది, నీవు వెంటనే బయలుదేరి, కురు బలము నెదెర్కొనవలెను.

ఉ. కు : చూచెదవుగాక మాప్రతాపము, కురుబలమంతయు మమ్ము జూచి పారుడను భీతిని కలగుండు పడ వలయును. మన్నిత బాణాహతికి కురువీరులందరును మూర్ఖపోవలయును. కాని-(కొంచెము సేపాలోచించి) ఒక్కటి సందేహము.

ఉత్త : సందేహములకేమి ? వానిగూర్చి తరువాత తీరుబడిగ ఆలోచింపవచ్చును. ముందు యుద్ధసన్నద్ధుడవుకమ్ము.

ఉ. కు : యుద్ధమునకు మేమెప్పుడును సంసిద్ధులమే. కాని సారథి యేడీ ? త్రిగర్తేశునితోడి యుద్ధమునకు, మహారాజుతోఁగూడ, మన సైన్యమంతయు నేగినది, సైన్యముతో సారథులుగూడ నేగిరి.

ఉత్త : ఒక్క సారథియు నూరలేదా ?

ఉ. కు : లేదు, మహారథికుఁడైనను సారథిలేకుండ యుద్ధము సేయుటెట్లు ?

ఉత్త : విషమసమస్య వచ్చినదే. ఇప్పుడేమి చేయుట ?

శ్రీ.కు : ఏమో ! అంతయు న స్తవ్యస్తముగా నున్నది.

(సైరంధ్రీ ప్రవేశించును)

సైర : (ఉత్తరతో) రాకుమారీ! మీరిప్పుడు రథచోదకునకై వెదకుచున్నట్లున్నది.

ఉత్త : ఔను, సారథి యొక్కడుకూడ లేడు.

సైర : లేకేమమ్మా

ఉత్త : (అత్రముతో) ఉన్నాడా? ఎవరు? ఎక్కడ? త్వరగాచెప్పు సైరంధ్రీ!

సైర : ఎక్కడనో కాదమ్మా ! ఇక్కడనే యున్నాడు. మీ నాట్యాచార్యులు లేరా? వారే, రథచోదనమున వారివి మించినవారీ ప్రపంచమున నెవ్వరును లేరు.

ఉత్త : నాట్యాచారులా? వారికి సారథ్యము తెలియునా? ఎప్పుడు వినలేదే?

సైర : దేనికైనను నమయము సందర్భము నుండవలెను కదా! ఇంతదనుక అట్టి సందర్భమే రాలేదు. కావున వారా విషయమును ప్రస్తావించి యుండరు. సూత కృత్యమున వారిప్రజ్ఞ అనుపమానము.

శ్రీ.కు : (వెదనవ్వు నవ్వి) ఏమమ్మా ! సైరంధ్రీ! హాస్య మాడుటకు నీ కింతకంటె మంచి నమయము దొరక

లేదా ? ఆ పేడియేమి ? సారథ్యము సేయుతేమి ?
నీకేమైన మతి చలించినదా ?

ఉత్త : అన్నయ్యా! ఏమామాటలు? ఏపుట్టలో ఏపామున్నదో
ఎవ్వరి కెరుక ? ఆచార్యులు నివురుగప్పిన నిప్పువంటి
వారు. వారి కెన్నివిద్యలు తెలియునో ? మన మెప్పు
డైన పరీక్షించితిమా. వారిలో నిగూఢముగ నొక తేజో
విశేషమున్నది. అది నేను గమనించితిని.

ఉకు : ఏమి గమనించితివో ! పేడికి రథ సారథ్యమా ?
అందును మహా భయంకరమగు రణరంగమున -

పైర : రాకుమారా ! కారణాంతరమున నిట్టి వికృతాకారము
వచ్చినంత మాత్రమున, శౌర్య ధైర్యముల కెట్టి లోప
మును గలుగదు. వారికి పేడితనము విధివశమున
వచ్చినది కాని నహజము కాదు వారి శౌర్య ధైర్య
వరాక్రమములు నే నెఱుగుదును. వారే సారథ్యము
సేయుట కంగీకరించినచో, జయము తథ్యము.

ఉకు : ఆతని బల వరాక్రమములు నీకెట్లు తెలిసినవి. ఇంతకు
ముందాతఁ డెవ్వరికైన సారథిగ నుండెనా ?

పైర : రాకుమారా ! సూతకృత్యమున వారికిగల సామర్థ్య
మెన్న నేరి తరము ? ఖండవదహన సమయమునఁ
గిరీటికి సారథియై యాతనికి జయము సమకూర్చిన
దెవ్వరు? బృహన్నలా సాహాయ్యములేనిచో పార్థుఁడు

మ హేంద్రు నోర్చియుండునా ? పెక్కు మాటలేల ?
 బృహన్నలా సాహాయ్యమే లభించినచో మీకు పార్థ
 సాహాయ్యము లభించినట్లే. వారిర్వురకు భేదమేలేదు.

ఉ కు : (ఆశ్చర్యముతో) వారిర్వురు నంతటి నన్నిహితులా ?
 బృహన్నల పార్థునకే సారథ్యముచేసెనా? సైరందీ!
 వారిర్వురకు నింతటి నన్నిహితత్వము కలదని నీకెట్లు
 తెలిసినది ?

శ్రీ : అదేమిటన్నయ్యా ఆ ప్రశ్న. మున్ను సైరందీ
 పాండవ పట్టమహిషి ద్రౌపదీదేవి కడనేకదా యుండె
 డిది ! అట్టియెడ విజయునకు విరోధులెవరో, నన్ని
 హితు లెవరో ఆమెకు తెలియకుండునా ?

ఉ కు : ఔనొను మరచితిని, ఆవిషయమే మరచితిని. నరే
 సవ్యసాచియే యాతని సాహాయ్య మపేక్షించినపుడు
 మేమేల యపేక్షింపరాదు, కాని—

శ్రీ : మరల నందేహమా ?

ఉ కు : నందేహము కాదు. ఆనాట్యాచార్యుని సూతకృత్యము
 నకు సుముఖుని గావించుటెట్లు ? అని.

శ్రీ : అది నాకు వదలివేయుము. వారి నంగీకరింపఁజేయు
 బాధ్యత నాది. విజయమునకు — అదిగో వారే వచ్చు
 చున్నారు.

(బృహన్నల ప్రవేశించును)

ఉ. కు: (మనోల్లానముగ) జయము జయము (నాలుక కరచుకొని) ఆహా! మాకు —

బృహ: దిగ్విజయ మగుగాక! యువరాజా! శత్రువుల పట్టుకొను నుపాయమాలోచించు మంత్రీరే, ఆలోచించితిరా?

ఉ. కు: ఓ! ఆలోచింపకేమి; ఆలోచించు చుండగనే వారు మన యాలమందల బలత్కారముగఁ దోలుకొని పోవుచున్నారు.

బృహ: బలత్కారముగనా? (మోము చిట్లించి) ఎవరువారు?

ఉ. కు: ఇంకెవరు? (వికటముగ) సుయోధన మహారాజుగారు.

బృహ: (ఆశ్చర్యముతో) ఆ! సుయోధనుఁడా!

ఉ. కు: ఔను. సుయోధనుఁడే. అదిసరే ఆచార్యా! నాత కృత్యమున గూడ నీకు ప్రావీణ్యము గలదఁట. మాకెప్పుడును చెప్పలేదే.

బృహ: మీ కెవ్వరు చెప్పిరి?

ఉ. కు: ఎవ్వరు చెప్పిననేమి? (సైరంద్రివంకఁ జూచుచు) అది నత్యమగునా? కాదా? నిజము చెప్పుము.

ఉత్త: ఇందు దాపరిక మేమున్నది? గురుదేవా! మాకు సైరంద్రి చెప్పినది.

బృహ: (సైరంద్రివంకఁ జూచుచు) ఓహో?

ఉత్త: ఏమి? నిజముకాదా?

బృహ : నిజముకాదని యెట్లందును ?

శ్రీ : అమ్మయ్య ! ఇప్పటికి వని సానుకూలమైనది.

బృహ : ఏమివని ? ఎట్లు సానుకూలమైనది ?

సైర : కురుబలములు వచ్చి గోధనమును అపహరించుకొనిపోవుచున్నవి. వారితో యుద్ధముచేసి, గోవుల మరలింపవలెనను సత్సాహము రాకుమారునకు గల్గినది. కాని, సమయమునకు సారదియే కరవైనాడు, రాకుమారున కెంతటి బలపరాక్రమము లున్నను, ఏమి ప్రయోజనము ? ఆ దుర్యోధనుని దురహంకారమును జూడుడు. ఒకవంక త్రిగర్తేశునిచే దాడి చేయించినాడా? సైన్యమంతయు నటు తరలి నంతనే. చతురంగ బలసమేతుడై తానే వచ్చి, పసులకాపరుల నదలించి యాలమందల నపహరించినాడా? ఎంతటి ఋద్రరాజనీతి. (సైరంధ్రమోము కోపమూర్ఛితమగును)

శ్రీ : (భయముతో) న --- న --- సైరంధ్రీ !

శ్రీ : కురురాజు కుటిలనీతి జగత్ప్రసిద్ధమే. నాడు పాచికలాడి పాండవలక్ష్మి నపహరింపలేదా? నిండు సభలో నిరపరాధను, మహావతివ్రతసు, పాండవ ధర్మపత్నిని పరాధవింపలేదా? ఎన్ని దుష్కృత్యము లాచరించిన నేమి ? వానికే దైవసాహాయ్యము గూడ లభించుచున్నది. పాపము ! ఆ మహనీయులు పంచపాండవు లిప్పుడెక్కడ ఉన్నారో ! ఆ సాధ్వీతిలకము

ద్రౌపది యెక్కడ నున్నరో! ఎన్ని యిడుములు
పడుచున్నరో!

ద్రౌపది : రాజకుమారీ! విచారమున కిది సమయము కాదు.
పాండవుల మాటకేమి? ఎవ్వరో మీవంటి ధర్మ
పరులు వారికి సాహాయ్యము గావించియే యుండుడు.
(బృహన్నలతో) ఆచార్యవర్యా! మీ బలపరాక్రమ
ములు, చూపదగు సమయము వచ్చినది. ఇంతదనుక
మీరు ప్రచృన్నముగనే యుంటిరి. కవ్వడికి మీరు
చేసిన సాహాయ్య మిట నెవ్వరికిని తెలియనే తెలి
యదు. నాకుఁ దెలిసియుఁ జెప్పలేదు. చెప్పదగు
నందిర్భమును రాలేదు. ఇప్పుడు వచ్చినది. మీరు
మీ పూర్వనైపుణ్యమును బ్రదర్శించి, రాకుమారునకు
జయము చేకూర్చుడు.

(బృహన్నల మానముగా నుండును)

ఉత్త : (బృహన్నలను సమీపించి) గురుదేవా! నా ముద్దు
సెల్లింపరా? నా యభ్యర్థన నీ యొక్క దానిని
మన్నింపరా?

బృహ : కుమారీ! నీ మాట నేనెప్పుడు కాదంటిని,

ఉత్త : అయిన మా అన్నయ్యకు సారథిగానుండ నంగీక
రింపుడు.

బృహ : సరే.

ఉత్త : (సంతోషముతో) జయము మాదే; మాదే జయము—
అన్నయ్యా! గురుదేవా! నాది యొక కోరికయున్నది.

బృహ : చెప్పుకుమారీ! నందియమేల? ఎంతటి యసాధ్యము
లను గూడ నిర్వహించి నీ కోర్కె నెరవేర్తును.

ఉత్త : కురువీరుల యుష్టిషములను బొమ్మ పొత్తికలుగా
నువయోగింప వలెనని మా కన్నియల యభిలాష.
విజయలక్ష్మీ నమేతులై వచ్చునపుడు మీరు దానిని
మరువకూడదు.

బృహ : కుమారీ! నీ యభిలషితము తప్పక నెరవేరును.
మహామాని యగు కురురాజు ధరించు ననర్లు శిరోవే
ష్టము నీ బొమ్మపొత్తికలకు దగినది.

ఉ. కు : మహారాజు సుశర్మ నోడించి వచ్చులోపల, ధను
ర్మాత్ర సహాయులమై మేము, భీష్మ ద్రోణ కర్ణ
కృపాశ్వత్థామాది మహావీర శోభితమగు కురుసైన్యము
నశ్రమమున నోడించి, విజయలక్ష్మీ ననాథులమై
యాలమందల మరలించుకొని వత్తుము. — ఎవ
రక్కడ ?

(సేవకుఁడు ప్రవేశించి నమస్కరించును)

సేవ : చిత్తముదేవా! ఆజ్ఞ.

ఉ. కు : బృహన్నలకుఁ దగిన కవచమును, ఉష్టిషమును
దెమ్ము. అశ్వపాలకునితోఁ జెప్పి రథము నిర్ధము

సేయుము. ధనుస్తూణీర కవచాదుల ధరించి మేమిప్పుడే
వత్తుము.

సేవ : చిత్తము. (నిష్కమించును)

సైర : (ఉత్తర చిబ్బకమును స్పృశించి) నీవు మా బంగారు
తల్లివి.

.. తెర ..

ద్వితీయాంకము

(ప్రథమరంగము)

(ఉత్తరుడు పరుగిడుచుండగా బృహన్నల యాతని
వెన్నంటి వచ్చుచుండును)

బృహ : రాకుమారా ! రాకుమారా ! ఆగు మాగుము. (ఉత్త
రుని దరికేగి యాతని చేయి పట్టుకొని యాపి)
రాకుమారా ! రథమునుండి వైకురికి యేల పారిపోవు
చుంటివి ?

ఉ. కు : (కొంచెము వడకుచు) పాపభీతిచేత,

బృహ : పాపభీతియా ?

ఉ. కు : ఔను ; పాపభితియే ; కేవల పాపభీతి.

బృహ : ఇప్పుడు మనము చేయుచున్న పాపకార్యమేమున్నాది?

ఉ. కు : 'చేయుచున్న' కాదు, 'చేయబోవు' అనుము.

బృహ : కానిమ్ము ; చేయబోవు పాపముమాత్ర మేమున్నది.

ఉ. కు : కొండంత యున్నది. మహాసముద్రమంత యున్నది.

బృహ : అదెట్లు ? నీవు చెప్పనది నాకర్థమగుటలేదు.

ఉ. కు : నీవు మందబుద్ధివి.

బృహ : కావచ్చును. అందులకే నూక్ష్మబుద్ధివగు నీవు విషయ
మంతయు నాకు విశదముగా చెప్పట నమంజనము.

ఉ. కు : సరే, విషయము ఇప్పుడు మనము చేయబోవునదేమి ?

బృహ : యుద్ధము.

ఉ. కు : (నొక్కి పలుకుచు) యుద్ధము, యుద్ధము పాప
కృత్యము కాదా ?

బృహ : కాదు ; ధర్మయుద్ద మెన్నటికిని పాపకృత్యము
కాదు. ఉపరి క్షత్రియుల కది విహితకృత్యము.

ఉ. కు : (చీదరించుచు) మానవు లొకరినొకరు చంపికొనుట
పాపకృత్యము కాదా ? ఘాతుకత్వము కాదా ?

బృహ : కుమారా ! నీవు ధర్మము నపార్థము చేసికొను
చున్నావు. ఇందు ఘాతుకత్వ మేమున్నది ? నిరప
రాధులఁ జంపువాఁడు ఘాతుకుఁడు. సాపరాధుల
దండించువాఁడు రాజు.

ఉ. కు : కురురాజు చేసిన యపరాధ మేమున్నది.

బృహ : మన గోగణము నపహరించుట అపరాధము కాదా ?

ఉ. కు : (వేడనవ్వు నవ్వి) బృహన్నలా ! నీ అజ్ఞతకు నాకు
నవ్వు వచ్చుచున్నది. నీవు నిర్ధనుఁడవైన మేమును
నిర్ధనుల మనుకొంటివా ? ఈ గోగణము మాకొకలెక్క

గాడు. ఇవి పోయినచో ఇంతకు రెండింతలు గోవుల సంపాదింతుము — క్షణ మాత్రమున — ఏమనుకొంకొంటివో (చేతులెగురవేసి సగర్వముగ చూచును)

బృహ : (సవిషాదముగ నవ్వి) నిజమే గోవుల సంపాదింపవచ్చును. కాని పోయిన ప్రాణములను సంపాదింపలేముకదా ?

ఉ. కు : ఇప్పు డెవ్వరి ప్రాణములు పోయినవి ? మనము సురక్షితముగనే యున్నామే ?

బృహ : మనము సురక్షితులమే కాని, గోరక్షణమునరై అమాయికులగు గోపాలు రనేకులు మరణింపలేదా ? వారి యసువులు తిరిగి తేగలమా ?

ఉ. కు : చచ్చినవారికై మరి కొందరిని చంపుటయో ? ఇది యేమి ధర్మము ? బృహన్నలా ! నీబుద్ధి వక్రమార్గమునఁ బోవుచున్నది.

బృహ : గోపాలురు ప్రభుసేవలో మరణించిరి.

ఉ. కు : నాకు నమ్మకము లేదు. మాయనుజ్జు లేనిదే యుద్ధము చేయుట వారి మొదటి తప్ప. ఇతరులు తమకంటె బలవంతులని తెలిసిన తరువాతకూడ పోరుట రెండవ తప్ప. మరణించు పరకను పోరుట మూడవ తప్ప. అట్టి మరణము ఆత్మహత్యా నదృశము. నింద్యముఁ (నిర్నిమేషముగ ముందుకు చూచి గడగడ వడకును)

బృహ : రాకుమారా ! ప్రభుభక్తి పరాయణులను నీవు నిందించుచున్నావు. ఇది రాజధర్మము గాదు.

ఉ. కు : ఓహో ! రాజధర్మమును నీవు మాకు బోధించుచున్నావా ?

బృహ : బోధించుటలేదు. జ్ఞప్తికి తెచ్చుచున్నాను.

ఉ. కు : మాకు జ్ఞప్తియందున్నది. (పోబోవును)

బృహ : (చేయిపట్టుకొని) ఎక్కడికి ?

ఉ. కు : నగరమునకు.

బృహ : అయిన నడచిపోనేల ? రథమెక్కుము. అటే పోవుదము.

ఉ. కు : (చేయి విదిలించుకొన ప్రయత్నించి విఫలుడై) అబ్బ ! నీది రాక్షసబలమే. చేయి వదలము.

బృహ : (నవ్వుచు) నీవు రథ మధిరోహింపుము. చేయి వదలెదను.

ఉ. కు : (కోపముతో) ఎక్కకున్న.

బృహ : బలాత్కారముగ నెక్కించెదను.

ఉ. కు : నీవు సారధివి ; నేను రధికుడను. నాయాజ్ఞను నీవు పాలింపవలసి యున్నది.

బృహ : ఆ మర్యాదను నీవు దక్కించుకొనలేదు. రథముడిగ్గునురికినప్పుడే నీవు రథిక గౌరవమును గంగపాలు చేసితివి.

ఉ. కు : (కృత్రిమసౌజన్య ముట్టిపడునట్లు నవ్వుచు) ఆచార్యా!
నేను రథారోహణమునెడ నేల విముఖుడనై యుంటినో
గ్రహించితివా ?

బృహ : (హేళనగ) యువరాజా ! గ్రహింపకేమి ? ఎప్పుడో
గ్రహించితిని.

ఉ. కు : (అచ్చరువుతో) ఏమని ?

బృహ : (నిశ్చలముగ) పందతినమని.

ఉ. కు : (గట్టగ) అది మాకు న్యస్నమందుకూడ లేదు. మేము
వీరులము.

బృహ : అయిన రథమారోహింశము.

ఉ. కు : సారథీ ! మర్యాద నతిక్రమించి మాటాడుచున్నావు.
జాగ్రత.

బృహ : (తీవ్రముగ) బీరములు కట్టిపెటుము.

దురమున శత్రుసేనల నెదుర్కొని

పోరగలేక పందవై

పరుగిడుచున్న నిన్నుగని పార్థివ

ముఖ్యులు గేలిసేయరే ?

పురమునఁ దేజముం బలముఁ బూనికయుం

గల మేటి పోటరుల్

గరువవ వీడి నిన్న మొనగాడని మెచ్చి

నమస్కరింతురే.

ఉ.కు : మేము యువరాజులము, మత్స్యదేశాధీశ్వరుల యేకైక
పుత్రులము. మమ్ము తిరస్కరించి మనగలవాడీ
దేశమున లేడు ; ఉండఁజాలఁడు.

బృహ : రాకుమారా ! నీ యాభిజాత్యము సగ్వజన విదితమే.
కాని యిప్పుడు నీవు స్వధర్మమును వీడి పతితుఁడ
వగుచున్నావు.

రణమున వెన్నుసూపక యరాతిదలంబుల

నోర్చి, ధర్మర

క్షణ మొనరించునఁడె నృపసత్తముఁ

దుర్వరఁ బేరుగాంచుఁ, బా

వనమగు ధర్మమార్గమునుబాసి చరించు

నృపాధముండు మే

దిని నపకీర్తిపాలగుఁ దుదిన్నిరయంబును

బొందు దీనతన్.

నీవు సుక్షత్రియుఁడవు. కావుననే ధర్మ్యమగు నీ
యుద్ధము నీకు సర్వథా కర్తవ్యము. 'యశోవా
మృత్యుర్వా' అను దృఢ నిశ్చయముతో సంగర
రంగమున కురుకుము. శూరజన గర్హ్యమగు భీరుత్వ
మును వీడుము. లెమ్ము.

(అనతిదూరమున వీరభట హుంకారములు, గజమీం
కృతులు, హయ హేషలు వినవచ్చును.) (భయకంపితుఁడై

యు త్తరుఁడు మరల పారిపోయి యత్నించును. బృహన్నల యాతనిని గట్టిగా పట్టుకొనును.)

ఉ. కు : (వెలవెలపోవుచు) బృహన్నలా ! నీకు వేయి నమ స్కారములు. నన్ను వదలిపెట్టుము.

బృహ : (నిశ్చలముగ) వదలను.

ఉ. కు : (దీనముగ) చూడు బృహన్నలా ! అకృతాస్త్రుఁడను. బాలుఁడను. నేనెక్కడ, సకలశాస్త్రు కోవిదులగు గురు భీష్మాదు లెక్కడ ? ఆ మహావీరులకును నాకును హస్తీమళకాంతర మున్నది. వారు దేవాసురుల కజ్ఞేయులు. నతురంగబల సమన్వితులు. నేనిప్పటి కొక్కమారుకూడ కదనరంగమున కాలిదీనవాఁడను కాను. నిస్సహాయుఁడను. ముందు వెనుక లాలోచింపక, న్వపర బలభేదమును గుర్తింపక, బాలుఁడనగుట నేనీ యుద్ధము సేయ బయలుదేరితిని. కాని, బాల్య చాపల్యమున నేనెంతటి యనుచిత కార్యమొనర్చ సాహసించితిను నాకిప్పుడు తెలిసినది, ఇంక నాలసించుట తగదు. మనగుట్టు సెడకుండ నిగూఢముగ మరలి పోవుట యుక్తము.

బృహ : రాకుమారా ! నీ మాట లర్థశూన్యములుగ నున్నవి. తొలుత రథముపై నడుగిడునప్పటికంటె, యిప్పుడు నీ వెఱింగిన విశేషము లేమున్నవి ? నిన్నా సైన్య

మిప్పటికి తేరిచూడనైన లేదుకదా ! అట్టియెడ వారి బలపరాక్రమములు నీకెట్లు తెలిసినవి. పౌరులెల్లరు నిరవధికమగు నుత్సాహముతో, నిశ్చలమగు విశ్వాసముతో, మనలనిటకు సాగనంపిరి. నీవు, క్షరుబలము నశ్రమంబున జయించి, గోగణమును మరలించుకొని వత్తువని, వారి నమ్మకము. ఇప్పుడు వారి నమ్మక మెల్ల వమ్ముచేసి, నీవు శూన్య హస్తములతో, తిరిగి పోయినచో, వారికి నీయెడ నినుమంతయైన గౌరవముండునా ? ప్రత్యక్షముగఁ చెప్పకున్నను లోలోపల వారు నిన్నీనడింపరా ? పరిహాస మొనర్పరా ?

ఉ. కు : బృహన్నలా ! పురజనుల దూషణ భూషణ తిరస్కారములతో నాకు సంబంధము లేదు. ఒరులు మెత్తురని నే నగ్నికాహుతి యగుదునా ? వెంగలి తనము మాని, నీవుచూడ రమ్మి. మనకిప్పుడు పలాయనమే శరణ్యము.

బృహ : రాకుమారా ! ఈ పిరికిమందు నీ కెవ్వరు నూరి పోసిరి ? వీరవరులకు విహార భూమికదా నంగర రంగము. నీవలె బీతిలి నేను మరలువాడను కాను. ఈ కురుబలమే కాదు, ముల్లోకము లొక్కపెట్టున నెత్తివచ్చినను నేను వెనుకంజ వేయను. అరు లాల మందల గొనుపోవుచుండఁ జూచుచు నూరకుండుటకు

నేను భీరువును గాను. అంతఃపుర కాంతలముందు,
 భీరము తెన్నియేని పల్కి, యిప్పుడధీరుడవై మరలి
 పోవుట, నీకుమాత్రము యశోదాయకమా ? గోగణాప
 హర్తలను జయించి, విజయుడవై నీవుపోయినచో
 నంతఃపురాంగనలు సంతసింపరా ?

శ్రీ. కు : బృహన్నలా ! నీ చిలుకపలుకులను గట్టిపెట్టుము.
 నాకు వినువెత్తుచున్నది. ఎంతసేపు చెప్పినను ఒకటే
 విషయమా. అంతఃపురాంగనలు ; ఆలమందలు —
 ఆలమందలు, అంతఃపురాంగనలు. (గంభీరము)
 నాకంతఃపురాంగనల బేద మోదములతోఁ బని లేదు.
 ఆలమందలమాట దేవుఁడెఱుగు. నేనది చేయజాలను.
 నేను బాలుఁడను : శస్త్రాస్త్ర విద్యాపాఠవ హీనుఁడను.

బృహ : నీవు చెప్పమాటలు లోకధర్మమునకు గూడ విరుద్ధము
 లుగ నున్నవి. యుద్ధమొనర్చినప్పుడు గదా న్యశక్తికిని
 పరశక్తికిని గల తారతమ్యము తెలియగలదు. అట్లు
 గాక, వైరులు నీవంకఁ జూడనైన జూడకముందే,
 భయకంపిత చిత్తుడవై పారిపోవుట నింద్యము.

శ్రీ. కు : (క్షణమాలోచించి) బృహన్నలా ! ఇన్ని నీతులు
 చెప్పుచుంటివేగాని, ముఖ్యవిషయమును నీవు గుర్తించుట
 లేదు.

బృహ : కదనరంగమున మదోద్ధతులగు కురువీరుల భంజిం
చుట కంటె ముఖ్యవిషయ మేమున్నది యువరాజా !

ఉ. కు : ఉన్నది, అంతకంటె మహత్తర కార్యమొకటి
యున్నది.

బృహ : ఏమది ?

ఉ. కు : అంతఃపుర రక్షణము. పౌర వరిరక్షణము. ఎంత
పౌరపాటు : మహారాజు యుద్ధమున కేగుచు నగర
రక్షణమున గదా నన్ను నియోగించిరి. నా ప్రథమ
కర్తవ్యము నగర రక్షణము. విహితకృత్యమును వీడి
వెంగలినై యిటకు నేతెంచితిని. ఇది కర్తవ్యపరా
జ్ఞుఖతకు ప్రతినిధి నిదర్శనము. ప్రభు దిక్కారము.
ఇంకను చూచెదవేల ? ఆలసింపకుము. ఎట్టిప్రమాద
మును రాకమున్నే మన మక్కడి కేగవలయును. నివు
రాకున్న మానె; సన్నెనఁ బోనిమ్ము.

బృహ : ఇంతటి మహావీరుఁడవు, నివుపోయిమాత్ర మచ్చట
నేమి చేయగలవు ? ఈ పెడయుక్తులు మాని, యుద్ధ
మొనరింప సంసిద్ధుఁడవు కమ్ము.

ఉ. కు : సారథీ ! నీ కెన్నిమారులు చెప్పవలెను ? నేను
యుద్ధము చేయిను; చేయఁ జాలను. పౌరులు నవ్విన
నవ్వుదురుగాక. అంతఃపురాంగనలు మేలమాడిన నారు
దురు గాక ! చచ్చి సాధించునదేమున్నది ? క్రావ్వి

యున్నచో నీవే ఆ కురుసేనతోఁ దలపడి పోరరాదా ?
 ఎవరు కాదనిరి ? (దీనముగ) మా అమ్మకు నేనొక్క
 డనే పుత్రుఁడను. ఆమె వేయికన్నులతో నారాక
 కెదురు చూచుచుండును. ఆ మాతృహృదయమునఁ
 జిచ్చు వెట్టకు. నన్ను బోనిమ్ము. మరొకమాట, నీకు
 కావలసినంత ధనమిచ్చెదను. రత్నరాసు లిచ్చెదను.
 కావలసిన నగ్రహారముల గూడ నిత్తును. నన్ను
 మా అమ్మకడకుఁ బోనిమ్ము; నికు పుణ్యముండును.

బ్రహ్మ : (విషాదముగ నవ్వి) నీ బేలతనము చూచిన నాకు
 నవ్వు వచ్చుచున్నది. నీవిచ్చు ధనముగాని, రత్న
 రాసులు గాని, అగ్రహారములు గాని, నాకక్కరలేదు.
 నరే కానిమ్ము. నీవు యుద్ధము చేయకున్న నేనే
 చేసెదను. మన గోధనముపై దురాక్రమణము గావిం
 చిన యీ కురుబలమును మన మెదుర్కొనక తప్పదు.
 ఆలమందల మరలింపక తప్పదు. సైరంద్రీ నన్నొక
 పెద్దఁజేసి నీతోఁ బింపినది. రాకుమారి నన్నభ్యర్థించి
 నది. అసాధ్యములను గూడ సాధించి, నీకు జయము
 గల్గింతునని, నేను వారిర్వురకును హుట యిచ్చి
 యున్నాను. పౌరులందరును మనరథము బయలుదేరు
 చుండ జయజయధ్వనములు గావించిరి. వారందరి
 విశ్వాసమును నేను వమ్ముసేయను. నేనే సంగర
 తంగమున కురికి యరాతివీరుల నుగ్గు చేసెదను.

ఉ. కు : (ఆశ్చర్యముతో) నీవు-నీవు యుద్ధము చేయుదువా?
నిజమా? హాస్యమున కనలేదు కదా?

బృహ : (తీవ్రముగ) ఇది హాస్యమునకు నమయము కాదు.
రమ్ము ; పోవుదము.

ఉ. కు : ఎచ్చటికి?

బృహ : ఆ కనబడుచున్న జమ్మికడకు.

ఉ. కు : నీకేమి పిచ్చిపట్టలేదు కద ! అక్కడికెందుకయ్యా !
ఆ జమ్మి నాశ్రయించుకొని భూతప్రేత పిశాచము
లున్నవని పెద్దలందురు,

బృహ : నేనుండగా నిన్ను భూతములే కాదు; భూతనాథుడు
కూడ ముట్టలేడు. భయము వలదు. నావెంట రమ్ము.

ఉ. కు : నడువనేల ! రథమెక్కియే పోవుదము.

బృహ : అట్లే కానిమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

.... తెర ....

ద్వితీయరంగము

(చండ ప్రచండులను సేనానాయకు లిద్దరు ప్రవేశింతురు)
చండ : చండా ! ఆవంత చూచితివా?

దండు : చూడకేమి ? చక్కగాఁ జూచితిని. వ్యవహారముం
తయు నస్తవ్యస్తముగ నున్నది.

ప్రచం : సారథి రథికుఁడైనాఁడు, రథికుఁడు సారథియైనాఁడు
ఇదెక్కడి చోద్యము.

దండు : ఆ బాలుఁడెవ్వఁడో ! చూచుటకు రాకుమారునివలె
నున్నాఁడు.

ప్రచం : ఆతఁడు నిశ్చయముగ రాకుమారుఁడే. నంది
యము లేదు.

దండు : మత్స్యదేశాధినాథునకు తరుఁడను తనయుఁడన్నట్లు
వినియుంటిమి. ఆతఁడే ఈబాలుఁడేమో !

ప్రచం : ఈబాలుఁడు త్తరకుమారుఁడే యై యుండును.
త్రిగర్తవాహినులతో సంగఠి మొనరింప విరాటరాజేగి
యుండును రాజున కేకైకపుత్రుఁడగు గావున నీతఁ
డంతిపురముననే, విలాస వినోదములఁ దెలియాడు
చుండనోవు. కాని, మన మిచ్చటికివచ్చి గోపాలుర
నదలించి, గోగణమును బొరిగొంటిమనువార్త నగరము
నేరగనే, స్వబల పరబల తారతమ్యము నెరుగని
బాలుఁడగుట మనతో ననిసేయ బయలుదేరియుం
డును. కాని త్రిలోక భయంకరమగు నీ కురుసైన్య
మును జూచినంతనే, భయమంది యుండును.

చండు : భయకంపిత చేతస్కుడై పారిపోవుచున్న యుత్తరు
నాప యత్నించిన యా వికృతాకారుఁ డెవ్వఁడై
యుండును ?

ప్రచం : ఎవ్వఁడో? సరిగాఁ జెప్పజాలను. కాని కొంత
యూహించుట కవకాశమున్నది.

చండు : ఎట్లు?

ప్రచం : ఆజానుఁబడి దీర్ఘ బాహుర్గళఁ జూచితివా? ఆ
విశాల నేత్రములను, ఆ పీనపక్షమును జూచితివా?

చండు : చూచితిని.

ప్రచం : వానినిబట్టి నీ కేమి తెలియుచున్నది?

చండు : ఆతఁడు, ప్రచ్ఛన్నవేషమున నున్న మహావీరుఁడని
యూహింప నవకాశమున్నది. ఆఁ — ఉండు ముం
డుము; ఆతఁ డర్జునుఁడే కావచ్చును. ఆ తేజో
విశేష మా వీరచూడామణి రూపరేఖలఁ బట్టి యిచ్చు
చున్నది.

ప్రచం : ప్రచ్ఛన్నరూపమున నున్న యీ పురుషసింహుని
బల పరాక్రమముల నా రాకుమారుఁ డిసుమంతయు
నెరుఁగడు. కావుననే వెరచి పరుగులు వెట్టినాఁడు.

(భీష్మ ద్రోణులు ప్రవేశింతురు)

చండు : అరుగో! భీష్మ ద్రోణు లిచే వచ్చుచున్నారు. మన
మిచ్చట తడయుట పాడిగాదు, రమ్మ; పోవుదము.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు)

ద్రోణు : సురనదీ నందనా ! మన సైన్యమునఁ దోచు నీ
యుత్పాతముల నీక్షించితివా.

మాసె నుడువీడి నాదిత్యమండలంబు ;
కారుమెయికులు గగనమ్మాఁ గ్రమ్మాకొనియె ;
అంధకారమ్ము దెసలెల్ల నాక్రమించె ;
పడియె నుల్కులు చందాంశు ప్రథలతోడ.

బొదలల్వంచి భద్రానేకపంబులు

ముందర మిన్నక మ్రొగ్గుచుండె ;

జాలిగొల్పంగ నాజానేయములు గూడ

కన్నుల బొప్పము ల్గార్చు చుండె ;

ఆయుధ ప్రకరంబునందు మంటలుదోచెఁ

దడబడి పడగలు తగ్గుచుండె

ఉరుజన ప్రవికంపితో ర్వీజపటలియై

కరువలి యపనవ్యగతుల వీచె,

శంఖకాహళ భేగ్వాది సకలవద్య

ములును విపరీతరవముల మ్రొగుచుండె

కటురవమ్మల గోచూయుగణము గూసె,

కాపు మనకివి మంగళకారకములు.

ఈ యుత్పాతముల నన్నిటినిబట్టి చూచినచో, మన
కిప్పుడు భయదమగు యుద్ధము తప్పదని తోచు
చున్నది.

భీష్మ : ఆ యుద్ధమున జయము గొనుటయు ననంధవమే
యని నిశ్చిత మగుచున్నది. (ద్రోణునివంక సాది
ప్రాయముగఁ జూచును)

ద్రోణు : (మెల్లగ) వీని కిప్పుడిది తగునా ? తన యహం
కరణమే తనదియా ? ముందు వెనుక లాలోచించి,
మంచి చెడుగుల గణించి మెలఁగవలదా ? ఒక ప్రాని
పేర నిటు చేరవచ్చుచున్నాడు. కురునాథుఁ డీతనిఁ
జూచి, గుర్తించినచో నింకేమున్నది ? అంతయుఁ
దారుమారగును కదా !

భీష్మ : (గట్టిగనే)

తలఁప రిపులకు నిమ్మగుకొలఁది గడచి
వచ్చినార మకుంతిత బాహుబలము,
నెరవగా నమయమేతెంచె నిశ్చితముగ,
శాత్రవుల గాంచి చలియింపఁ జనదు మనకు.

ద్రోణు : గాంగేయా ! సత్యము పనించితివి. ఈ యుత్పాత
ముల గాంచి కొందరు వికల మనస్కులగుచున్నట్లు
న్నది, వారిని హెచ్చరించుట మన విధి; (ఎఱుఁగెత్తి)
ఓ వీరవరులారా ! ధనుర్విద్యా విశారదులారా ! మీ
మీ శక్తిసామర్థ్యములఁ బ్రదర్శింపఁదగు సమయము
వచ్చినది. దైర్యకవచముల ధరించి గోగణముల
సంరక్షింపుడు. రథికులారా ! పిరికికండలేని బిరుదు

మగలు మీరు. కురురాజు కీర్తి ప్రతిష్ఠలు మీపై
నారారవడి యున్నవి. లెండు, అదృష్టపూర్వమగు,
భయద సంగ్రామమున కాయత్రము కండు, మన
కిప్పట్టున యుద్ధము తప్పదు.

మొనల నొప్పుగఁ దీరిచికొనుఁడు వేగ :

వాహనమ్ముల నాయుధవ్రాతములను,

జనుల నెల్లర ననువుగ నునిచికొనుఁడు

గోగణంబుల రక్షించుకొనఁగ వలయు.

యోధాగ్రేసరులారా ! అన్నిటికన్న మిన్నగ మన
మిప్పుడు రాజరక్షణమున నప్రమత్తులమై యుండ
వలయును

(దుర్యోధనుఁడు ప్రవేశించును)

దుర్యోధ : (నవ్వుచు) ఆచార్య ! ఆ పేడికి భయపడియేనా
యీ యార్భాటము ?

ద్రోణు : ఆతఁడు పేడియా దుర్యోధనా ?

మనుజునాథులు సూడ మత్స్యయంత్రము నేసి

ద్రౌపది గొన్నట్టి ధన్వయతఁడు

ఖండవం బేర్చి యాఖండలు ననినోర్చి

విజయమందిన పేటివీరుఁడతఁడు

ఎక్కటికయ్యంబు ముక్కంటితోఁ జేసి
 పేరు గాంచిన మహాశూరుఁ డతఁడు
 కాలకేయాది రాక్షసకోటిఁ జంపిన
 చండప్రతాప తేజస్వియతఁడు
 బవరమందున గంధర్వపతిని గెల్చి
 కౌరవేశ్వరు గాచిన ఘను డతఁడు
 పేడి యాతఁడుగాఁ దరిభికరుండు.
 అర్జునుండు మహాహవదుర్జయుండు.

దుర్యో : ఆతఁ డర్జునుఁడా ? అయినచో మన కభీష్టసిద్ధి
 యైనట్లే.

ద్రోణు : నీ యభీష్టమేమి ? అది యెట్లు సిద్ధించినది ?

దుర్యో : పాండవులు మరల పండ్రెండేండ్లరణ్య వాసమును,
 ఒకయేడజ్ఞాతవాసమును గావించుటయే మా యభీష్టము.
 ఇప్పు డర్జునుని మూలమున నమయభంగ మైనది.
 కావున నది సిద్ధించినది

ద్రోణు : సుయోధనా ! నీయూహ నమంజనముగనే యున్నది.
 కాని అది నీయూహ మాత్రమే. పాండవులకు నమయ
 భంగము కాలేదు ; వారికింక నరణ్యవాస క్లేశమును
 గాని, అజ్ఞాతవాస శ్రమనుగాని పడవలసిన పనిలేదు.

దుర్యో : అత్రుగురులు పాండవ పక్షపాతులను విషయము
 జగద్విదితము. (భీష్మునితో) పితామహా ! పాండవ

ధార్తరాష్ట్రులు మీకు సమానులు. మీరే యీ విషయమున ధర్మనిర్ణయము గావింపవలయును.

శ్రీఘ్న : నే నిదివరకే లెక్కించి చూచితిని. అధికమానములతోఁ గూడ నిన్నటికే పడమూడేండ్లను నిండినవి.

దుర్యోధ : అధికమానములనుగూడ లెక్కించితిరేల ?

శ్రీఘ్న : ఆవి యున్నవి కనుక.

దుర్యోధ : అధికమానములతో లెక్కింతుమని వారు చెప్పలేదు.

శ్రీఘ్న : లెక్కింపరాదని నీవును జెప్పలేదు.

దుర్యోధ : మేమేల చెప్పుదము,

శ్రీఘ్న : సమయ నిర్ణయమును జేసినవారెవరు నీవే కావున. దాని నిశ్చిత స్వరూపమును నిష్కృష్టముగఁ దెలుపవలసిన విధి నీ యందే యున్నది.

దుర్యోధ : ఇది కేవలమధర్మము.

శ్రీఘ్న : (హేళనగ) ధర్మ రహస్యములను నీవే చెప్పవలయును.

దుర్యోధ : అనిశ్చితమగు నీ విషయము నాధారముగాఁ గొని యధర్మమునకుఁ బాల్పడుట ధర్మజునకుఁ దగనిపని.

శ్రీఘ్న : (సక్రోధముగ) నిజమే ధర్మసూత్రము లన్నియు ధర్మజునికొఱకే నిర్దేశింపఁ బడినవి.

దుర్యోధ : ఏది యెట్లున్నను వారికిమాత్రము నేను సూది మొన మోపినంత భూమియు నిచ్చువారెవరు గాను. (సాకూతముగ) ఇటు సూర్యుఁ డటుదయించినను, ధర్మజుఁడు

ధర్మపథమును దప్పి చరించువాఁడు కాఁడని పెద్ద
లందరు ననుచుందురు కదా యని (అర్థోక్తి)

బీష్ము : కదా అని ; ఊఁ ; వాక్యమును బూర్తిచేయుము.

దుర్యో : పూర్తిచేయుట కేమున్నది ; నేనీ ధర్మవిచికిత్సను
బరిష్కరింపుఁడని మిమ్ము గోరితిని.

బీష్ము : లేకున్న నీకు ధర్మాధర్మ ప్రసక్తియే యుండదన్న
మాట.

దుర్యో : (ఇంచుక కినుకతో) పితామహా ! మీరు కురు
వృద్ధులు ; మాకందరకు బూజ్యులు. మీరిట్లనుట
పాడీ గాదు. ఈ ప్రపంచమున, ధర్మరాజౌక్యఁడే
ధర్మవిదుఁడని మీరు తెలంచుచున్నట్లున్నది. అది
పొరపాటని మీరు గ్రహించుట మంచిది.

బీష్ము : (విషాదముగ) గ్రహింపకేమి ? గ్రహించియే
యుంటిని ; గ్రహించియు మరల మరల పొరపాటుచునే
యుంటిని. ఇవన్నియుఁ దెలియక చేసినవి కావు. తెలి
సియే చేయుచుంటిని. పాపము సేయువాఁడేకాదు.
చేయించువాఁడును, ప్రేషకుఁడును, అనుమోదకుఁడును
నరకమును బొందుదురని ధర్మజ్ఞులు చెప్పుదురు. ఆ
నల్వరలో నేనుకూడఁ జేరుదును. నా పాపములఁ బాపి
నన్నుగావ నాజగత్ప్రభువును వేడుకొనుచున్నాను

ద్రోణ : ఆపగానందనా ! విషాదమున కిదియా సమయము?
గతజల సేతుబంధనమేల ? కదనము సేయ వచ్చు
చున్నవాఁడు కవ్వడి. ఆ జగదేకవీరునితోఁ బోరి

నిల్వగల వీరులు మనసేనయం దెందరు కలకు ?
త్రిశూలి నోర్చిన బలశాలి యతఁడు.

దుర్యో : ఆచార్య! అర్జునుఁడు పరాక్రమశాలియే కావచ్చును. అంతమాత్రముని నాతనినోర్చు శూరులే మనసేనయందు లేరనుట యతిశయోక్తి కాదా! అర్జునుఁడు మీ ప్రయశిష్యుడే కావచ్చును. అందుల కాతని వందివలెఁ బొగడుటనుచితము.

ద్రోణు : సుయోధనా! నీకు పెక్కుసారులు చెప్పితిని. ఇప్పుడు మరల చెప్పుచున్నాను. నీ వంగరాజును నమ్ముకొని యున్నావు. ఆతఁడే కాదు, అట్టివాడు వదిమందియైనను, ఆహవమున నర్జును నోర్వజాలరు.

దుర్యో : (నవ్వి) సహజ కవచకుండల ముండితుఁడు, పెక్కు సంగరముల రాజలోకమునెల్ల నుక్కడించి, జయము గాంచిన జగజ్జెట్టి, అంగరాజే యర్జును నోర్వజాలఁడా?
(కర్ణుఁడు ప్రవేశించును)

కర్ణు : ఆచార్య! అర్జునునకు వెరచువాఁడంగరాజు కాఁడు, అస్త్రగురుఁడు.

ద్రోణు : (విస్మయముతో) నేనా ?

కర్ణు : ఔను ; మీరే.

ద్రోణు : (సక్రోధముగ) కర్ణా !

కర్ణు : (శాంతముగనే) ఎందులకా క్రోధము ? నిజమాడివ నిఘరముగా నుండును. కాని, నేను నిజమే చెప్పెదను. మీరు వూజ్యులు. కాని వృద్ధులైనారు. శరీర పాట

వము తప్పుచున్న మీరు, శాంతులై తపము చేసి
కొనుట మంచిది. నమర ప్రసంగములు మీ కేల ?
వానిని మాకు వదలివేయుఁడు. దూరమునుండి మమ్మా
శీర్షడింపుడు. అదియే మీరు మాకు చేయగల
సాహాయ్యము.

దుర్యో : (నంతనముచొ) కర్ణా ! నీ బాహుబలము వలెనే
నీ బుద్ధిబలముకూడ ననుపమానమైనదే. ఎంత చక్కని
మాటలు చెప్పితివి ? ఇంత మంచియూహ యింత
దనుక మా కెవ్వరికిని తట్టనేలేదు.

ద్రోణు : (క్రోధకంపితఁ డగుచు) సుయోధనా !

కర్ణు : ఆచార్యా ! మత్ప్రియ మిత్రుఁడు మిమ్ము కేవలము
దూరము సేయునేమో అని భయపడుచున్నారా ? ఆ
భయమువలదు. విందులు, వేడుకలు మున్నగువానిలో
మీరుండనే యుండురు. కావలసిన నందు మీరగ్ర
స్థానమునే యలంకరింపవచ్చును. మాకెట్టి యభ్యంత
రము నుండదు. ఇక రారాజు నిండు కొలువుండు
నపుడు శాస్త్ర చర్చలుగూడ జరుగుచుండును గదా ?
అందు మీరు మీ వాక్యూరత్వమును, క్షమింపుడు,
వాక్పాతుర్యమును జూపవచ్చును. అందుఁగూడ మీ
కలసట యగుచో, మీప్రియతనూజుఁడె మిమ్మాదుకొన
వచ్చును లెండు. (దుర్యోధనునితో) ఎట్లున్నది
మిత్రమా !

మల్యో : బ్రహ్మాండముగ నున్నది. వార్ధకమున నాచార్యుఁడు
వానప్రస్థమును స్వీకరించుటయే యుచితము.

కర్ణ : ఏకపుత్ర విషయము కదా ! పాప మశ్వత్థామ గూఢ
నస్రంశస్రంములు వీడి యాచార్యుల ననుసరించుటయే
మంచిది పెద్దల మనసెరిగి యుపచారము సేయువా
రుండవలదా ?

(అశ్వత్థామ ప్రవేశించును)

అశ్వ : సూతనందనా ! అస్త్రసన్నాసము సేయుమని అశ్వత్థా
మకే చెప్పగల సాహసివైతివా ? కుమతీ ! నీ కుల
విద్యను నీవు మరచితివేమో ! బండ్లుతోలుకొను నీవు,
మహోద్ధండ పాండితీ ప్రచండులగు మహావీరులఁ
బరిహసించుటయా ?

క్రొవ్వి యిటు కారుకూతలు గూయవచ్చు

గాని నిర్జింపవచ్చునే కర్ణ నీకు

పహిత గాండీవనిర్ముక్త మార్గణజిత

జంభదైత్యనిఘాదను నవ్యసాచి,

చెనటీ, నీదైర్యసాహసములు నేనెరుంగనా? (సుయో
ధనుని వంక జూచి) సుయోధనా ! అతిశయిత సురా
సుర ప్రభావుఁడగు నస్త్రగురు నివ్వీరిడి యధిక్షేపించి,
యవమానము సేయుచుండగాఁజూచి యూరకుండువా?

దుర్యోధనుడు : గురునవమానించిన వారెవ్వరు ? శత్రువును వంది
వలెఁ బొగడుచు, ఆతఁడే మమ్మవమానించెను.

అశ్వ : దేవదానవులకు గూడ దుర్జయుఁడగు నర్జునుఁ డాఁగి
చుట దోషమా ? నయ విక్రమముల నతిలోకుఁడగు
నమ్మహనీయుఁడు నర్వజనశ్లాఘ్యుఁడు కదా ! అట్టి
యెడఁ బుత్ర నిర్విశేషుఁడగు నిజ ప్రియశిష్యుని
గురుఁడు శ్లాఘించెను. అందు తప్పిదమేమి కలదు.

దుర్యోధనుడు : తప్పిదమే. అది కురురాజునకే యవమానకరము.

అశ్వ : (తీవ్రముగ) సుయోధనా !

కావలివారిఁ దోలితివి గాని, మహోగ్ర

బలప్రభావ నం

భావితులైన శత్రువుల మార్కొని

గెల్వగలేదు ; దీనికై

యావిధి విట్టవీగి యవహేళన సేయుదె

దుర్మదంబునన్

భూవినుత ప్రతాపగుణభూషితు మజ్జనకుం

దయానిధిన్.

జూదమున సిరులగెల్పుట

గాదిది ; పరిపంధివీర కంఠీరవ నం

క్షోదక్షమ దోర్బల విభ

వోదితఘనకీర్తి విజయు నోర్వగవలయున్.

దుర్యో : క్రోధమున గురుపుత్రు లొడలు మరచి యరచు చున్నారు.

కర్ణ : అకాండతాండవము సేయుచున్నారు.

అశ్వ : సుయోధనా ! కర్ణా ! నీటికి నాచు తెగులు ; మాటకు మాట తెగులు ; మీలో వాదమేల ? ఇట్లకారణముగ నవమానింపఁ బడియు సిగ్గుమాలి ద్రోణుఁడు రణంబు సేసినఁ జేయుఁగాక, నేనుమాత్ర మిట్టి యవహేళనల నహింపఁ జాలను.

దుర్యో : (ఆతురతతో) గురుపుత్రా !

కర్ణ : మిత్రమా ! నీకేల యీ భయము, ఆతఁడు రణపరా జ్ఞాఖండైవంత మాత్రమున నకాల ప్రళయము సంభవించునా ? మన మిచ్చటికేల వచ్చితిమి ? కయ్యము సేయుటకా ? కవ్వడిని బొగుడుటకా ? పాండవు లిచ్చట నుండి యుండురనియు నిరువంకల మన సేనలు ముట్టడి చేసినచో పాండవులు బయలుపడక తప్పదనియు, నంతట వారికి సమయభంగ మగు ననియు సూహించియే కదా మన మిటకు వచ్చితిమి. ఇప్పుడు వివ్వచ్చుని జూచి మనము విచలితమనస్కులమై, కర్తవ్యమును మరువవచ్చునా ? పార్థునిగాంచి నంతనే భయకంపితులగు నీ భీరువులు యుద్ధరంగమున నున్ననేమి ? యూడిన నేమి ? ఒక్కవీరునితోఁ బోరానర్చుట కొక్కవీరుఁడు చాలును. ఒంటరిగవచ్చునాతని నింద రెదుర్కొనుటయుఁ దగవుగాదు.

వెరచినవారల్లె నని వీడుఁడు : నే

నొకరుండనే భయం

కరసమరాంగణంబున నఖర్వ బలోద్ధతి

గ్రీడినోరెదన్,

హరులను జంపి తధ్వజమునందలి

భూతగణా? నొంచెదన్

తరచుగ మామకీన శరసంతతి నభ్రపదంబు

గప్పెదన్.

పాండవమధ్యముని బలపరాక్రమములు జగత్ప్రసిద్ధములై యున్నవి. నేనుగూడ శౌర్య ధైర్యములు గలవాఁడనపోలే వసుదాదిపు సైన్యమున వర్తించుచున్నాఁడను. సమయము రానేవచ్చినది. ఇప్పుడే మేమిర్వురము నొండొరులకు శస్త్రాస్త్ర విద్యాప్రావీణ్యమును, బాహుబల విక్రమాటోపమును బ్రకటించుకొనుట యుచితముగదా! పోరుచూడ నిష్టముగలవారలుండవచ్చును. లేనివారు యధేచ్ఛగాఁ బోవచ్చును.

భీష్మ : అంగరాజా! రారాజు నిన్ను మన్నించినంత మాత్రమున, క్రీందుమీదెరుంగక పూజ్యులగు నాచార్యుల నవమానించుట తగని పని.

కర్ణ : (నవ్వి) తగనిపని నాదా? వారిదా?

అందరు వచ్చినారు రిపు నాహవమందున
 నోర్తుమంచు, నే
 డిందుల కేగుదెంచి. నృపు నించుకయైన
 గణింపకుండు, సం
 క్రందన సూనునిం బొగడగా దగి
 యున్నదె వారికి న్నదీ
 నందన ! పక్షపాతమున నాపయి
 నిందలువేయఁ బాడియే.

పూజ్య లెవ్వరు ? కడుపార భూమిధవుని
 విత్తముందిని వేళకు విడుచు వారొ ;
 అవనిపతిసేయు మన్నన యప్పు దీర్ప
 నాహవంబున నురితెడు నట్టివారొ.

శ్రీఘ్న : కర్ణా ! నీ మాటలు మితిమీరు చున్నవి. నీవంటి
 వాచాలుని, యుర్తాయుర్త వివేకహీనుని, సపిత్రి. పూజ్య
 పూజావ్యతిక్రమము గావింపచున్న సుయోధను నన
 వలయును. నిన్నని యేమి ద్రయోజనము ? హు.
 నీవొక్కడవే రాజరాజు మేలుగోరువాడవా? మేమంద
 రము నాతని సేయుభూరినమ్మానము లందికొని, వేళ
 కాతని విడుచువారమా? ఎంత దురహంకారపూర్ణము
 లీవాక్యములు? కానిమ్ము. సీతో మాకు వాదమేల?
 నిన్నే నమ్ముకొనియున్న సుయోధను నికై నీవేపోరుట

యుచితము. మాకేల యీ 'పిలువని పేరంటము',
చెప్పనివిందు. (పెడమొగము పెట్టుకొనును.)

ద్యోజు : (ఆతురతతో) గాంగేయా! శాంతింపుము; అంగ
రాజు చల్కుల కలుకవహించుట తగునా? ఆతఁడెప్పు
డును పిన్నపెద్దల తారతమ్యమును గణింపకయే
మాటలాడుచుండును. ఆ వాదాలుని మాటల కలిగి
మనము కర్తవ్యపరాజ్ఞులులముగారాదు.

తలవరు వెరుగక కర్ణుడు

నిలుకడ సెడి యాడినంత నెరజోదులకున్

విలువ సెడునె? యెవరెవ్వరొ

కలనఁ దెలియుగాదె మనకుఁ గలఁతలిఁకేలా?

(సుయోధనునివంకఁ జూచి) సుయోధనా! ఆలోచనల
కిది సమయముగాదు. త్వరపడుము, పితామహుని
బ్రసన్నుని జేసికొనుము.

దుర్యోధ : (భీష్మునికడకేగి) నా యవివేకమును మన్నించి
ప్రసన్నులు కండు.

భీష్మ : సుయోధనా! నేనెప్పుడును నీ మేలు గోరువాడనే.
నామాటకేమి? పోటుమాటలచే సూటిగ మీరఁత్రుగుడు
నవమానించిరి, చుస్సహావమానమునకు గురియైన
ద్యోజులే నీయెడఁ బ్రసన్నులగునపు డీఁక నాకేల

విచారము? ఇప్పుడైన నాచార్యుల యౌదార్యమును, శిష్యవాత్సల్యమును నీకుఁ దెలిసినవా?

దుర్యో : అశ్రుగురు లమృతహృదయులు. (కర్ణునితోఁగూడ ద్రోణునికడకేగి) గురుదేవా! మా యపరాధములు సైరించి మమ్మనుగ్గ హింపఁడు.

ద్రోణు : (గద్గదస్వరముతో) సుయోధనా! నాకు నీచౌకటియు నశ్వత్థామ యొకటియుఁ గాదు. ఇర్వురును సమానులే. మా యశ్వత్థామయెడ నేను కినుకవహింతునా? అంగ రాజా! నీ స్వామిభక్తి నాకుఁ దెలియనిదికాదు. (అశ్వత్థామవంకఁ జూచి) నాయనా! అశ్వత్థామా!

అశ్వ : (ఆనందముతో) తాతపాదులు ప్రసన్నులైనపుడే నా కినుక మాయమైనది. మదీయ నిశిత మార్గణములు వైరివీర రుధిరాస్వాదనమునకై యువ్విఘ్నూరు చున్నవి.

ద్రోణు : అదృష్టవశమునఁ గలఁతలన్నియు మటుమాయమైనవి. ఇంక తడయనేల? రణరంగమున నిర్దిష్టస్థానముల నిలిచి సవ్యసాచి నెదుర్కొందము; రండు —

(అందరు నిష్క్రమింతురు)

తృప్తీయాంకము

(ప్రథమ రంగము)

(బృహన్నలయును తరుఁడును బ్రవేశింతురు)

ఉ. కు : (గజగజలాదుచు) సా ర-ధీ !

బృహ : ఏమి రాకుమారా !

ఉ. కు : ఈ చెట్టుమీదిభూతములు నన్ను మింగవుకద !
మా రాజ్యమునకు నేనొక్కడనే వారసుడను.

బృహ : నేనుండగా నీకేల భయము? అసలిందు నీవనుకొను
చున్నట్లు భూతములు లేవు.

ఉ. కు : భూతములు గాకున్న ప్యేతములు; ప్యేతములుగా
కున్న పిశాచములు — ఇందుండుననినే మా అమ్మ
చెప్పినది. కావలసిన నామీద—కాదుకాదు—నీమీద.
(బృహన్నల తీవ్రముగఁ జూచును) కాదుకాదు—
దేవునిమీద ఒట్టు.

బృహ : (నిట్టూర్చి) రాకుమారా! ఈ భీరుత్వము హేయము.

ఉ. కు : ఇందు భీరుత్వమేమున్నది? నీవుమాత్రము కానరాని
భూతప్యేత పిశాచములతో నెట్లుపోరాడగలవు? ఊరక
డంబములు సెప్పకుము.

బృహ : డంబములు కావు; ఇందు భూతప్యేత పిశాచము
లుండజాలవు.

ఉ. కు: ఎందువలన.

బృహ: ఇది దివ్యవృక్షము.

ఉ. కు: (ఆశ్చర్యముతో) దివ్యవృక్షమా? అయిన నిండు దేవతలుందురా?

బృహ: దేవతలు గాదు; దివ్యములగు నాయుధములిందున్నవి.

ఉ. కు: ఆయుధములా? (గంభీరముగ) ఆ ఆయుధము లెవరివి? మాకు తెలియకుండ, మా రాజ్యమునందున్న వృక్షముపై ఆయుధములుంచుటకు వారికెవ్వరధికారమిచ్చిరి. చెప్పుము.

బృహ: తొందరపడకు యువరాజా!

ఉ. కు: తొందరయే; తొందరకాక మరేమి? వారు మా శత్రువులు కాగూడదా?

బృహ: వారు మీకు శత్రువులుకారు. పరమ మిత్రులు.

ఉ. కు: పరమ మిత్రులా? ఎవరువారు?

బృహ: పంచపాండవులు.

ఉ. కు: (తృప్తిపడి) బృహన్నలా! ఏమంటివి? పాండవులా? పంచపాండవులా? (మృదులముగ) బృహన్నలా! నీవు పాండవులిప్పు డెందున్నారో ఎరుగుదువా?

బృహ: ఎరుగకేమి? చక్కగా నెరుగుదును.

ఉ. కు: (ఆతురతతో) ఎందున్నారు! ఆలసింపక చెప్పుము.

బృహ: తరువాత చెప్పెదను. ముందావృక్షము నారోహించి,
ఆయుధముల దీయుము.

ఉ.కు: (మొండిగా) నేను వృక్షమెక్కను. ఆయుధములసలే
తీయను. బృహన్నలా! నీకెంత గుండెనిచ్చిరము.
బలవద్రిపు భయంకరులగు పాండవుల ఆయుధములనే
అపహరింప నెంతువా? ఆ చెడుపనికి నన్ను సాహ
య్యము సేయుమందువా? నే వారికేమాదునో నీకు
తెలిసినట్లులేదు. తెలియకున్నను నిప్పుడు తెలిసికొనుట
మంచిది. అమ్మహనుభావులకు నేను మేనల్లుడను.
ఇప్పుడేమందువు?

బృహ: (నవ్వుచు) ఏమందును? 'యువరాజా! ఇప్పటికే
చాల జాగు చేసితిమి. ఇక నాలసింప జనదు. ఆయుధ
ములఁ దీసి యిమ్ము' అని యందును.

ఉ.కు: (సవిచారముగ బృహన్నలవంకఁజూచి) బృహన్నలా!
నీ వెద్దియో రహస్యమును దాచుచున్నావు. నీకుపాండ
వుల యునికి తెలియును గదా! వారెక్కడ నున్నారో
త్వరితముగఁ జెప్పుము. నీ వెంత త్వరితగతిని
చెప్పిన నేనంతత్వరితగతిని, వృక్షము నారోహించి,
ఆయుధముల నీకిత్తును. లేకున్న నేనిందుండి కదలనే
కదలను.

బృహ: రాకుమారా! నీ మొండిపట్టుదల విడువవా?

శ్రీ. కు: విడువను; విడువను; విడువను; నరా ఇక జెప్పము.

బృహ: (నిట్టూర్చి) పాండవు లెందోతాడు మన వీటనే యున్నారు.

శ్రీ. (ఆత్రముతో) మనవీటనే ఉన్నారా? ఎవరువారు? డొంక తిరుగుడు మాటలు మాని త్వరగా జెప్పము. అమ్మ హనీయులగూర్చి తెలిసికొన నా మనసు పరచక్క త్రొక్కుచున్నది.

బృహ: నీ జనకునికడ, కంకభట్టారకుడను పేర వర్తించు మహాపురుషుడే ధర్మనందనుడు.

శ్రీ. కు: ఉండముండుము కంకుభట్ట ధర్మనందనుడా? (ఆలోచించి) ఇది నమ్మదగియే యున్నది. ఆ ముఖ వర్చస్సు, గాంభీర్యము, రూపసంపద, అతడు మహా పురుషుడని చెప్పక చెప్పుచుండును. ఆతడొక రాజన్యశేఖరుడనియు, గుణాంతరమున నిట్లు నన్యాని వేషమును ధరించి సంచరించుచున్నాడనియు. నేను సందేహించుచునే యుంటిని నా సందేహమే నిజమైనది. సరే, ఒకరైతి, ఇక రెండవవారు.

బృహ: మీయింట వంటలవాడై మెలగుచున్న వలలుడే, నాగాయుత బలుడగు భీమసేనుడు.

శ్రీ. కు: ఏమేమి? వలలుడే భీమసేనుడా? ఆశ్చర్యకరముగ నున్నదే (ఆలోచించి) లేదులేదు; ఇందాశ్చర్యకరమగు

విషయమేలేదు. మామీద నెవ్వరో మత్తుమందుజల్లిరి. లేకున్నా ఆకొన్న సింహశార్దూలాది క్యూరజంతువుల తోటోరి, తలపువ్వు వాడకుండ నిలువగల బలశాలి యెవ్వడుండును? అంగీకరించితిని; వలలుడే భీమసే నుడు, ఇద్దరైరి, ఇక మూడవారు, వారేముఖ్యాతి ముఖ్యులు; పాండవమధ్యములు అర్జున నామధేయులు. వారెవ్వరు?

బృహ: దామగ్రంథి యనుపేర నశ్వశిక్షకుడై మిహ్మాశ్య యించియున్న సుందరానిరుడే నకులుడు; తంత్రీ పాల నామమున గో సంరక్షకుడైయున్న మనోజ్ఞ రూపుడే సహదేవుడు

క. కు: వారు జగదేక సుందరులే: నందియములేదు. అట్టి రూపనంపద మరెవ్వరికుండును, వారు నిశ్చయముగ నకుల సహదేవులే యగుదురు. ఇక అర్జునునిమాట?

బృహ: మాలిని యనుపేర, సైకంధీరూపమున నంతపుర మ్మున నంచరించు నంగనయే ద్రౌపది.

క. కు: (త్రుళ్ళిపడి) ఆ ఏమంటి? సైరంధ్రియే ద్రౌపది యా? (ముక్కుపై వ్రేలుంచుకొని) ఎంతపొరపాటు? ఎంతటి యపరాధమును మేమొనర్చితిమి?

బృహ: ఆమెకు మీరు చేసిన యపరాధమేమున్నది?

క. కు: అపరాధముగాదా! రాజసూయాధ్వర ప్రవర్తకులగు పాండవుల పట్టమహిషిచేరి బరిచర్యలు చేయించుకొను

టయా? ఇది మహాపరాధము. బృహన్నలా! ఆసాధ్యమతల్లి పాదపద్మములకు నమస్కరించి, మా యపరాధములను సైరింపును మేము వేడుకొనదలచినాము. నగరమున కేగినంతనే విజయోత్సాహములో మేమిది మరువవచ్చును. జాగరూకుడవైయుండి నీవది చూకు జ్ఞపికి దేవలయును. తెలిసినదా?

బృహ: తెలిసినది యువరాజా! కాని.

ఉ. కు; మామాట కెదురాడకుము. అదియట్లు జరుగవలసినదే. (ఉ లోచించి) ఎంతటి బుద్ధిమాండ్యము. అప్పుడే గృహింపవలసినది. సైరంధి, వచ్చునపుడే తన కేవురు భర్తలు గలరనియు. వారు జగదేకవీరులగు గంధర్వులనియు, జెప్పినది. ఆ గంధర్వులే పంచపాండవులు—కాదు— పంచపాండవులే ఆగంధర్వులు, ఏమందువు! నిజమా? కాదా?

బృహ: నిజమే అందులకే—

ఉ. కు; ఉండుమండము. నీవుచెప్పవలదు. నేనే ఎంతయు నూహించి చెప్పగలను.

బృహ: ఇక నూహించుటకేమున్నది?

ఉ. కు; చాలగలదు. నీ పూరకుండుము. నా బుద్ధి యిప్పుడు చాల తీక్షణముగా బనిసేయుచున్నది సన్నాలోటంచు కొననిమ్ము. (నిమిలిత నేత్యుడై) ఆ ఇప్పుడు తెలిసినది.

బృహ: ఏమి తెలిసినది ?

ఉ. కు: కీచకు నెవ్వరు చంపిరో తెలిసినది.

బృహ: పంచపాండవులే గంధర్వులని నిష్కృష్టముగఁదేలి
నపు డీఁక కీచకసంహార నెరుంగుట కంత కష్టమే
మున్నది?

ఉ. కు: అక్కడనే నీవు పొరపడుచున్నావు. పాండవులందరు
నేకమై సింహబలుని సంహరించి రిండువా?

బృహ: నేనేమియు ననలేదు.

ఉ. కు: ఆ! అందులకే నేను చెప్పుచున్నాను. వినము. పాండ
వులలో సింహబలుని చంపగల బలపరాక్రమములు
భిమార్జునులకమాత్రమే కలవు. (అర్జునుఁడేదియో చెప్ప
బోవగా) ఆప్పుడే హంసపాదు పెట్టకుము. తక్కిన
వారికి కూడ బలపరాక్రమములుండిన సుండవచ్చును.
కాని అవకాశము మాత్రము లేదు రాజమందిరములు
వాని కట్టుదిట్టములును నీకు నరిగఁ దెలియవు.

బృహ: కన్నియల కాటకిరపు నాకు రాజ ప్రాసాదములం
దుండు నియమము లెట్లు తెలియగలవు?

ఉ. కు: నిజమే. నీ యీ అజ్ఞత దోషమెంతమాత్రమునుగాదు.
కాని నేను రాకుమారుఁడను అందును యువరాజును.
నాకుఁ దెలియనిదేమున్నది ? అది యటుండనిమ్ము.
కంకుభట్టారకుఁ డుండు భవనము రాచనగరు నడుమ

గలదు. అందఱవఃత్తులై రేయించవలు సాయుధులగు భటులు కావలి గాయంచుందురు. వారికిఁ దెలియకుంత నాతఁ డీవలకు రాజాలఁడ. అట్లే అశ్వశాలయు గోశాలయు వీరభట పరిరక్షితములై యుండును. భటుల కెరుకగాకుండఁ గవలీచలకు రాజాలరు. మహానన గృహమునకుఁ గావలియుండదు. కావున నీమసే నుఁడు సింహబలుని జంపుట కవకాశమున్నది. ఇఁక పార్థుఁడు—ఆ మహాపురుషుఁడెచ్చట నెట్లున్నాఁడో నీవు చెప్పనేలేదు, చెప్పినచో, నాతని కవకాశమున్నదియు లేనిదియు నేను నిర్ణయించి చెప్పగలను.

బృహ: సింహబలుని జంపు నవకాశము పార్థునకులేదు.

ఉ.కు: ఏల?

బృహ: తక్కిన పాండవులవలె పార్థుఁడు వేషాంతరమును మాత్రమే పరిగ్రహింపలేదు. రూపాంతరమును గూడ బొందియున్నాడు.

ఉ. కు: రూపాంతర మనగా?

బృహ: ఊర్వశీశాపవశమునఁ బేడియై నంచరించుచున్నాఁడు.

ఉ. కు: పేడియా? మనవీట నెవ్వరున్నారు? ఉన్నచో ఆ తేజస్వి (బృన్నలను దేరిపారఁజూచి) బృహన్నలా! నీవు....నీవు ...

బ్రహ్మ: (చిరునవ్వుతో) బాను, నేనే, — ఇంక — దాపనేల? —
నేనే అర్జునుడను,

క. కు: (మహానందముతో) ఆహా! ఎంతకాలమునకు నా
చిరకాలవాంఛిత మీదేరినది. (అర్జునునకు సాష్టాంగ
దండప్రణామముచేసి, లేచి, చేతులు జోడించి) మహా
పురుషా! ధన షడ్రగణీ! సురాసురుల కజేయుడవైన
నిన్ను గాంచినంతనే, నా హృదయము, పెన్నిధిగన్న
పేద చందమున నుప్పుంగిపోవుచున్నది. నా జన్మ
నేటికి సార్థకమైనది. నేను ధన్యుడనైతిని. ఇంక
నీ యిచ్చవచ్చిన కార్యమున నన్ను నియోగింపుము.

దివ్యతేజో విరాజిత దేహమొప్ప
భాగ్యదేవత దా సేత్యపర్వముగను
గానవచ్చుటగాదె, యఖర్వకౌర్య
ఖనిపి నీ విటు నా ముందు గానఁడట.

నీ యాజ్ఞ నిర్వర్తించి, నీ మెప్పువడసెదను.

(వృక్షమునెక్కఁబోవును)

బ్రహ్మ: రాకుమారా!

క. కు: రాకుమారా అని నన్ను బిలువవలదు. 'కుమారా'
అనుము.

బ్రహ్మ: సరే అట్లే పిలిచెదను గాని, ముందాజమ్మికి నమస్క
రింపుము, తరువాత దాని నారోహింపుము, అందు
న్నవి దివ్యాయుధములు.

(ఉత్తరుడు జమ్మికి నమస్కరించుచు. చెట్టెక్కి)

ఉ. కు: బృహన్నలా! కాదుకాదు: అర్జునా! మోసముజరిగి
పోయినది, పెద్ద మోసము.

బృహ: ఏమా మోసము.

ఉ. కు: ఇందాయుధము లున్నవను పేరాసతో నీ విటకు
వచ్చితివి, కాని నీయాన లడియాసలే యైనవి.

బృహ: ఎట్లు?

ఉ. కు: ఆయుధముల నెవ్వరో దొంగ లపహరించుకొని
పోయిరి, వానికి బదులుగా నొక పీనుగునుంచిరి,
కావలసిన నీవిటకు వచ్చి చూడుము.

బృహ: (నవ్వి) చూడనక్కరలేదు. అది పీనుగుగాదు. తమ
యాయుధముల నొరులెవ్వరు నపహరింప కుండుటకై
పాండుకుమారులా రూపమునఁ దమ శస్త్రాస్త్రముల
నందు భద్రపరచి యున్నారు. వెరగందక వానిని
గైకొని రమ్ము.

ఉ. కు: (వానిదగ్గరకేగి, ముట్టుకొనబోయి, భయముతో)
సారథీ—పౌరపాటు—అర్జునా!

బృహ: మరలనేమి వచ్చినది?

ఉ. కు: ఏమి వచ్చినదా? నా ప్రాణముల మీదికే వచ్చినది.
అవి ఆయుధములు కావయ్యా! ఆశీవిషములు.

బృహ: వానికి భక్తిపూర్వకముగ నమస్కరింపుము. అప్పు
డవి వాని నిజరూపమున సాక్షాత్కరించును.

(ఉత్తరుఁడు వానికి నమస్కరించును)

ఉ. కు: మహావీరా! పెను కొండచిలువ చాడ్చున భయదం
బయ్యుఁ గనత్కనక కమల సుందరమగు నీ మహా
నీయ చాపము గాండీవమా!

బృహ: అదియే గాండీవము, దానిని గైకొనుము. దానికడనే
అక్షయతూణీరమును, మదీయ తను త్రాణ శిరస్త్రాణ
ములు నున్నవి. వానిని గూడ దీసికొని, మరలయథా
ప్రకారముగ నయ్యాయుధముల గట్టివేసి రమ్ము.

ఉ. కు: మహాభాగా! భీషణమగు నీ చాపము నీ కెల్లలభించి
నది. ఇది దివ్యమని విందుము.

అర్జు: కుమారా! ఇమ్మహనీయ చాపమును బ్రహ్మశతసహస్ర
వర్షములును, ప్రజాపతి చతుష్షష్టి సహస్రవర్షములును
అమరాధిపుఁడు పంచాశీతి హాయనములును, సోముఁడు
పంచ శతాబ్దములును, వరుణుఁడు శతశతకృమితియుఁ
గ్రమముగా ధరించిరి. అన్నిదేవుడీ ధనువునెడ
మక్కువపడి వరుణు నడిగి పుచ్చు కొనెను. ఖండవ
దహనానంతరము నా యెడఁబ్రీతుఁడై దీనిని నా
కొసంగెను. ఈ దివ్యచాపము నాకడనరువదేనేండ్లుం
డును,

ఉ. కు: ఇచ్చట మరికొన్ని యాయుధములున్నవి. అవియు ననుపమాన తేజోవిరాజితములై యొప్పురుచున్నవి. పాండవులలో నెవ్వరేయాయుధమును ధరింతురో, విన గురూహలముగ నున్నది.

అరు : అంతటి కుతూ . లమే నీకున్నయెడల, నేనేలకాదన వలయును? విదమ ? చెప్పుచున్నాను. సావధానముగ వినము

నల్లకల్వల చాయ నుల్లసిల్లుచు హేమ
 వృషపాళి నెంతయు వెలయు ధనువుఁ
 దాశప్రమాణమై తపనీయ శౌభా మృ
 గాంచితమైన శరాసనంబు
 ననలనన్నిభమైన ఘనకాంతులీ నుచుఁ
 గనకమత్యముల సొంపెనయు విల్లుఁ
 జారు ప్రభాపూర్ణ శాతకుంభమయూఁ
 భాసురంచైన బాణాసనంబుఁ
 బాండుతనయాగ్రజాండును చవనసుతుఁడు
 నకుల సహదేవులును నరనాథపుత్ర!
 క్రమముగా దాల్తు రీ దివ్యకౌర్ముకములు
 హైర తిపు వీర సంతాన కారకములు.
 ఉద్దవిడి నన్ని దెసలును
 దద్దయుఁ దనదీ పులొరయఁ దపనద్యుతిన
 య్యుద్ధండ గదాదండము
 నొద్దిక భీముఁడు ధరించు నుగ్రరణములన్,

కుమారా! నీకుతుకము తీరినదికదా! ఇంక గాండీవా
 ద్యాయుధములఁ గైకొని నీవు క్రిందకు రమ్ము.
 (ఉత్తరుఁడు క్రిందకు దిగి అర్జునున కాయుధము
 నొసంగును. అర్జునుఁ డయ్యాయుధములకు నమస్క
 రించి గైకొని ధ్యాన స్తిమిత లోచనుడగును)

... తెర ....

ద్వితీయరంగము

అర్జునుఁడు ఉత్తరుఁడును బివేళింతురు. అర్జునుఁడు,
 పేడిరూపమును వీడి, మహాజ్వల యోధవేషమున
 నుండును. అతని శిరస్సుపై మహేంద్రుఁ డిచ్చిన
 కిరీటము తకత్తళల నీనుచుండును. భజమున గాండీవ
 మమరియుండును)

ఉ. కు: ఎంత యాశ్చర్యము! నీవు ధ్యానముద్రయందుండగా
 నేను చూచుచుండగనే, నీ రూపమంతయు మారి
 పోయినదే. అనర్మణి గణోజ్జ్వలమగు నీ కిరీటము,
 నీ తలపైఁ దనంతదానే మొలచినట్లు నా కన్నులకు,
 భాసించినది. వీరాగ్రగణ్యా! వైరిజన భయంకరమును
 సాధుజన శివంకరమును, సుహృజ్జన నయనానంద
 కరమునగు, నీ దివ్యమూర్తిని నందర్శించి నేను
 చరితార్థుఁడనైతిని. రథచోదకత్వమున నీమెప్పునంద
 వలెనను గాఢవాంఛ నాకుఁ జిరకాలమునుండియు

గలదు. ఆ వాంఛ యీ నాటి కీడేరినది. నిన్నెరుంగక
నా పల్కిన ప్యల్లదములను, దయాశుతి సైరింప
వేడుకొనుచున్నాను.

అర్జు : (ఉత్తరుని కౌగలించుకొని) కుమారా! సీవునన్నింతగా
వేడుకొననేల? సీవు నాయెడఁ గావించిన యపరాధము
లెవ్వియును లేవు. చేయని యపరాధములకు నన్ను
క్షమాభిక్ష వేడుకొనవలసిన పని నీ కంతకంటెను
లేదు. సీవు నాకత్యంతము ప్రీతిపాత్యుఁడవు. అశ్వ
చోదనము గావించునెడ గాలిఁగూడ నీపై సోకకుండ
రక్షించెదను. కుడుసేన నెదుర్కొందము రమ్ము.
రథమారోహింతము.

(ఇర్వురును రథముకడ కేగుదురు. కిరీటీ రథికుఁడై
కూర్చుండగా, ఉత్తరుఁడు సారథియై తేరు నడుపుట
నభినయించును.)

ఉ. కు: మహావీరా! కురుసేనలోఁ జేరెన్నిఁ గన్న వీరులను
నే నెన్నడును జూడలేదు. ప్రళయభైంస నహస్య
గర్జనోదగ్యతర్జనఁడగు నర్జునుని నంగర రంగమున
నెదుర్కొన సాహసించు నవ్వీరుల గూర్చి తెలిసి
కొన మననగుచున్నది.

బృహ: కుమారా! కురుసేనలో ననితరసాధారణ చిత్ర
విచిత్ర భండనపాండితీ ప్రచండులగు వీరవరులనే
కులు గలరు. వారిని గూర్చి సీవవశ్యముఁ దెలిసికొన
వలసియున్నది. ప్రసన్నచిత్తుఁడవై నా చెప్పునది
వినుము, కాంచనమయవేదికా ధ్వజ నముల్లసితమగు

నరదమ్ము నధివసించి యున్న మహనీయుడే దోయిడు. సింహలాంగుల కేతు విరాజితమగు రథము నధిరోహించియున్న తేజస్వీయే అశ్వత్థామ. కనక గోపృష కేతన సమన్వితమగు తేరుపై నాసీనుడై యున్న వర్చస్వీయే కృపుడు కంబుపతాకా భాసురముగు న్యందనమున నధిష్ఠించియున్న శూరాగ్రే సరుడే రాధాత్మజుడు. 'మణిమయోరగ రుచిజాల మహితమైన పడగనాడు కురుక్షితిపతి'. మహోగ్ర మగు తాళధ్వజముతో విరాజిల్లు మహనీయన్యంద నము నధివసించియున్న జగజ్జెట్టి వీరుడే దివ్యా పగానందనుడు. వీరందరును గురుసేనలోఁ బేరెన్నికగన్న బిరుదుమగలు. వీరాధివీరులు. వీరిలోఁ గొందరు మనకు పరమ పూజ్యులు. అష్టమహనీయు లతోఁ గయ్యమునకుఁ గాలు ద్రువ్వుట మనకు శ్రేయ స్కరము గాదు.

౬. కు; వారెవ్వరో ముండు వివరింపుము.

అర్జు: కుమారా! వేదికాద్వజ విరాజితమ్ముగు రథమును, అందుఁ గూర్చుండియున్న యలఘు తేజోమూర్తిని జూచితివా? ఆతడే అస్మదాచార్యుడు ద్రోణుడు.

సురగురుతుల్యుడు మామక

గురునకు నవమానంబెపుడు గోరందగ ద

ప్పరమోదారుని కృపచే

నరుదగు దివ్యాస్త్రులాభ మందితి ననఘా!

దుర్జయుఁ డీతఁడు రణమునఁ

బర్జన్యుని భంగినేయు బహుశరములఁద

ద్గజన్నిశితాశుగముఖ

జర్జరితములగుచు వైరి సైన్యములడలున్,

కావున, ఇమాహామహునకుఁ బ్రదక్షిణముగ మనయ
రదమ్మును బోనిమ్ము. మాయాదురోదరమ్మున
మమ్మొడించి, అవాచ్యములగు నవమానముల పాల్వే
సిన దురాత్ముఁడగు దుర్యోధను బరిమార్చి నే నేగు
నప్పుడీతఁడు నాపై నిశితశరము నిగిడించుచో, నిగి
డింపఁడో చూతము. ముందాతఁడే యుద్ధమునకు
సిద్ధపడిన మనముగూడ సిద్ధమగుదము.

ఉ. కు: ఆచార్యుఁడు సర్వజనవంద్యుఁడే. దుర్మదుఁడగు
దుర్యోధనునితోఁ గూడి దుర్యశమును సంపాదించు
కొనుచున్నాఁడని నా నిశ్చితాభిప్రాయము.

అర్జు: కుంభనంభవుఁడు నీతి శాస్త్రకోవిదుఁడు; కార్యా
కార్యజ్ఞుఁడు,

ఉ. కు: అట్లే యూహించుకొని మనము సమాధానపడుట
యుక్తము.

అర్జు: ఇది యూహకాదు, సర్వధా సత్యము

ఉ. కు: కావచ్చును. ఎవరియభిప్రాయములు వారివి దుర్యో
ధనునిదే ధర్మపక్షమనియు నందులకే ధర్మవిచులగు

ద్రోణబీష్మాదు లాతనికే సాహాయ్యమొనరించిరనియు,
రేపు కొందరసవచ్చును.

అర్జు: ఉత్తరా నీవీనాడు పుట్టవలసిన వాడవు కావు.

ఉ. కు: ఎందుచేత.

అర్జు: ధర్మము నధర్మముగను, అధర్మము ధర్మముగను
జూపుకొత్తి యీ యుగమునఁ బుట్టినవారికుండదు.

ఉ. కు: ధర్మాధర్మములను దారుమారు చేయుటకు దగినయవ
కాశమును ద్రోణ బీష్ములే కల్పించుచున్నారు.

అర్జు: (తీవ్రముగ) ఉత్తర కుమారా ! పూజ్యగర్హణ
నింద్యము.

ఉ. కు: అదిగో! నీకు కోపము వచ్చినట్లున్నది. నాకేల యీ
యధిక ప్రసంగము? సరే. గురునకుఁ బ్రదక్షిణము
గనే రథమును ద్రిప్పుదును. ఇంకేమిసేయవలయును.

అర్జు: ఇక గురుపుత్రుడున్నాడు. ఆతని గుర్తించితివా?

ఉ. కు: గుర్తింపకేమి? బాగుగా గుర్తించితిని. ఆ సింహ
లాంగూల ధ్వజముకల తేజస్వియే కదా!

(తేజస్వి అనుమాటలు నొక్కొకలును)

అర్జు: (ఆ హేళనను గ్రహించియు గ్రహింపనట్లే)

అస్మదాచార్యునకువోలె నతని సుతుఁడు
మనకు మాన్యుండు; సంగర మధ్యమందు
నతని నోర్వ సురాసురులైనఁ జాల
రమల తేజోవిరాజితుఁ దనఘుఁ దతడు.

ఆర్యుఁడు మత్పితృ సఖుఁడా
చార్యక మొనరించె మాకు శైశవమున; దో
ర్వీర్యజిత శత్రుభూభృ
ద్వర్యుఁడు కృపుఁ డీతఁడు వంద్యుఁడు మనకున్.

వీరితో మనమిప్పుడు కయ్యమునకుఁ గాలు ద్రవ్వఁ
బనిలేదు. ఎచ్చోటనైన వీరు మన కెదురైనచో మన
రథము నల్లనల్లనఁ బోనిమ్ము.

౧. కు: తప్పక అట్లే చేసెదను, ప్రక్కకు దప్పికొనుట
యనిన నాకుఁ బరమానందమే.

అర్జు: మనకుఁ బరమపూజ్యుఁడగు మహనీయుఁ డీ సెనలో
నిక నొక్కరుఁడే యున్నాఁడు.

౨. కు: అది స్పష్టమే. ముంజేతి కంకణమున కద్దమేల?

అర్జు: (చిరునగవుతో) ఎవరో చెప్పము? చూతము నీ బుద్ధి
కుశలత.

౩. కు: తేటబియ్యము, పాటిమానిక. ఇందుఁ జెప్పటకే
మున్నది? భీష్ముఁడు.

అర్జు: ఉత్తరా! నీ తెలివితేటలమోఘములు.

ఉ. కు: మా తల్లిదండ్రులేనాడో నిర్ణయించిన విషయమది.

అర్జు: నీకు బాల్యదాపల్యము పోలేదు.

ఉ. కు: ఇది నీ నిర్ణయమా ?

అర్జు: ఔను, నీ వొక్కక్కప్పు డొక్కొక్క విధముగ మాటాడుచుండువు. ఒకప్పుడు దంభము, ఒకప్పుడు బేలతనము, ఒకప్పుడు ధార్మ్యము. ఒకప్పుడు వినయము నీ మాటలలో ధ్వనించును. నీకు పెద్దలయెడ గౌరవము లేదా?

ఉ. కు: ఎట్లుండును? నా తల్లిదండ్రులు నాకెన్నడు నది నేర్పనిదే. అండరు నన్ను మన్నించి యాకసమున కెత్తువారే జనకుఁడు నిండుకొలువులో నాబలపరాక్రమముల నిగ్గడించును. జనని, పొగడ్తలకు సమయా సమయములే లేవు, మా రాజ్యమున నా యడఁకువకుఁ బాత్యులగువారు వారిర్వురుకదా! వారే, నన్ను బెద్దఁ జేసి పల్కుచుండ నిక నే నెవ్వరిని గౌరవింపవలయును, ఇక దక్కినది చెప్పనేల? 'యథారాజా తథాప్రజాః' అను లోకోక్తి యున్నదేకదా! ఇక నాకు పెద్దలెవ్వరో వారినెట్లు గౌరవింపవలెనో యెట్లు తెలియగలదు.

అర్జు: నన్నుగూర్చి నిజమెరిగినంతనే, నీవు ప్రవర్తించిన విధము (అర్థోక్తి)

క. కు: అదా! చిన్ననాటినుండియు, నీవు నాకాదర్శపురుషుడవు. నీ వీరవిహార కథాశ్రవణము నానిత్యకృత్యములలో నొకటి. అందులకే నిన్ను దెలిసికొనినప్పుడు నా హృదయము భక్తిభావనిర్భరతః బరవశమైనది. అట్టి భక్తి-అది భక్తియను. గౌరవమను-నీయెడ నా కెప్పుడును గలదు. ఇతరులను గౌరవించుట నేనింక నేర్చుకొనవలసి యున్నది

అర్జు: ఆపని నీవు చేయుచున్నట్లు లేదు.

క. కు: బాగున్నది నీ మాట. ఇప్పటికిప్పుడే చిరతరాభ్యాస వశమున వచ్చినగుణ మెట్లుమారును? నా విషయమటుండనిమ్ము. ఓఙ్మనియెడ మనమెట్లు ప్రవర్తింపవలెనో చెప్పుము.

అర్జు: ఆలమందలు మన యదీనమునకు వచ్చు వరకును మనము పితామహున కెదురుపడరాదు.

ఇరువదియొక్క మారు ధరణీశులఁ

జంపిన జామదగ్న్య ని

ష్ఠశరరాటి నోర్చిన విశుద్ధయశుండదె

ఓఙ్మఁడొప్పు, నా

సురవరిదాత్మజున్ రిపునిఘాదను

దాయగరాదు; దానినన్

గురువతిఁ జేరనీక పెనగున్ దరిఁ

జేరగనీయఁడెంతకున్.

మన ప్రథమకర్తవ్య మాలమందలను విడిపించుట,
ద్వితీయ కర్తవ్యము దర్పాంధుఁడగు సుయోధను
దిరాభవించుట. ప్రప్రథమముగ శ్రీష్ఠునితో దలపడిన
నీ రెండుకార్యములును జెడును. కావున నీతనిపొం
తకు మన రథమును బోసీయకుము.

ఉ. కు; తనంతటఁ దానే మనకెదురువచ్చిన—

అర్జు: అప్పుడు వెనుకంజ వేయవలసిన పనిలేదు.

ఉ. కు: ఆతని జూచిన నీకు భయమనుకొంటిని.

అర్జు : ఉత్తరా! నీకు బాల్యచాపల్యమేకాక మనశ్శాంచల్యము
కూడ నున్నదే.

ఉ. కు: నీదయవలన మనశ్శాంచల్యము రాలేదు. దానికేమి
గని, చెప్పవలసినది చెప్పుము.

అర్జు : కంబుధ్వజమును జూచితివా?

ఉ. కు: కంబుధ్వజమునేకాదు, కర్ణునిగూడఁ జూచితిని.

అర్జు : బాగుగ నవలోకింపుము.

యోధాగ్రేసరుఁ డుద్ధత

భూధవనిర్మథన జాత భూరిప్రథ దు

ర్యోధను మన్ననలందెడు

రాధేయుండొప్పు నుదయ రవితేజమునన్.

పరశురాముని శిష్యుండు భండనమున;

దివ్యశస్త్రాస్త్ర తేజః ప్రదీపితుండు;

శౌర్యధైర్య పరాక్రమ సాహసముల

నాకు నీతండ నరియని నమ్ము రాజు,

కావున నీతఁ దెదురైనప్పుడు, జంకుగొంకులువీడి
మన రథమ్ము నాతని కెదురుగఁ బోనిమ్ము. నాయెడ
మాత్సర్యంబును బ్రతిభటత్వము నీతఁడు జిరకాలము
నుండి వహించుచుండును. నన్ను గని యీతఁడు
నిలుచువాఁడు కాఁడు. నేను నీతనిపైఁ జిచ్చురపిడు
గట్లు పోయి పడుదును. సాయకోద్ధతిఁ బ్రకటించుచో,
మాయిద్దరి తారతమ్యమును, నీవు నిర్మల మనస్కుడ
వై నిష్పాక్షికముగఁ బరిశీలించి తెలిసికొనుము.

ఉ. కు : అందరినిగూర్చి చెప్పితివి కాని యసలువానినే
మరచితివి.

అర్జు : ఆతనివి మరతునా? ఎంతమాట.

మానధనుం డజయ్యబలమందితు

దుగ్రగదాప్యయోగ వి

ద్యానిది, చారచక్షు వతిదారుణ

దుస్సహపాపచింత నా

ధీనమనస్కు దుద్ధతుఁడు, తెంపరి.

పాండుకుమారవైరి, య

మ్మానవనాథునిందొడరి మార్కొనఁ

బండువునాకు సుత్తరా!

ఆతని మన్నిశిత శర

వ్యాతంబున నొడలు తూంట్లువడ నేసెద; డా

ర్వ్యాతం బియ్యదికాదని

యాతని చేతమ్ము నొవ్వనాడెద నెలమిన్.

కావున నా మదాంధుని తేరుకడకు మన యరదమ్ముఁ

బోనిమ్ము. సురాసురు లాతనికి బానటయై నిలిచినను

భయమందవలదు. మెరపు మెరసిన భంగిని దరియఁ

బదుము,

ఉ. కు : ఇప్పుడు నీలో నిజమగు విజయోత్సాహమును జూచు చున్నాను.

అర్జు : ఉత్సాహమెప్పుడు నున్నదే, తత్రదర్శనమునకుఁ దగిన సమయము మాత్రమిప్పుడే వచ్చినది. దానిమాట కేమి? మన తేరు కురుసేన కెదురుగఁ బోనిమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు).

...తెర....

చతుర్థాంకము

నాగిని భోగిని అను నాగకాంత లిర్వరు ప్రవేశింతురు.

నాగిని: ఏమే భోగిసి! భూలోకమునందలి వింతలును వినోదములును జూపుదునని నన్ను నమ్మించి యీ మహాసంగ్రామరంగమునకుఁ దీసికొని వచ్చితివేల ?

భోగి : ఇదిమాత్రము వింతకాదా? వినోదముకాదా?

నాగి : నీవెప్పుడును జగదాలమారివే, ఈ హెరసంగ్రామమున వింత యేమున్నది, వినోద మేమున్నది? అంతయు జగదభయంకరమగు మారణహోమమే. ఇందు వినోదించుటకేమున్నది ?

భోగి: చాల ఉన్నది. ఉన్నది కావుననే నిన్నిటకుఁ దెచ్చితిని.

నాగి: ఏమున్నది ?

భోగి: అర్జునుఁ దెవరు ?

నాగి: ఏమే నీ ప్రశ్న? అర్జునుఁడు మన — — ఆఁ, అమ్మ దొంగా! అదా సంగతి.

భోగి: ఇప్పుడు తెలిసినదా? అర్జునుఁడు మన ప్రభువుత్రిక ఉలాచి భర్తకదా! మనమాతని వీర విహారము నామె కడ వర్ణించితిమేని, ఆమె మిగుల సంతసించును.

నాగి: సంతసించి మన కమూల్యములగు కాన్కలిచ్చును.

భోగి: కాన్కలిచ్చుటయే కాదు; చెలికత్తెలలో మన కగ్రస్థానము నిచ్చును.

నాగి: ఎంత గడనరివే! అదినరేకాని, మనము వర్ణించిచెప్పగా విని సంతసింపనేల? ఒలూచియే స్వయముగా వచ్చి, తన విభుని, విక్రమాలోపమును దిలకింపవచ్చును గదా !

భోగి: అజ్ఞాతవాసదీక్ష పూర్తియగువరకు ఆమె తన్ను జూడఁగూడదని అర్జునుని యాదేశము.

నాగి: ఇప్పుడు పూర్తియైనదికదా! కాకున్న నిజరూపముతో యుద్ధమునకెట్లు సిద్ధమయినట్లు ?

భోగి: అజ్ఞాతవాసకాలము సమాప్తమైన మాట నిజమే, కాని, అన్నదమ్ములందరును దీక్షా విరమణము గావింపలేదు కదా! అంతేకాదు, అర్జునుఁడుగూడ, ఈ యుద్ధ సమయమందే యీ రూపమున నుండునని నాయూహ. యుద్ధము కాఁగానే, మరల బృహన్నలా రూపమునే స్వీకరించును.

నాగి: అది నీ యూహయే కదా !

భోగి: ఊహయేకాని, ఊహింపఁదగిన ఊహ.

(తెరలో శంఖరావము)

నాగి: అబ్బ! ఆ శంఖరావమెంత భయంకరముగనున్నది? చెవులు చిల్లులు పడుననుకొంటిని. ఎవ్వరే ఆ శంఖమును పూరించినది ?

భోగి: అదియే గృహింపఁజాలవా ? దిగ్గంతి కర్ణవిదళవ
దక్షమగు నా బీషణ నినదమింకే శంఖమునుండి
జనింపఁగలదు ? అదియే దేవదత్తము. (ముందుకు
చూచి) అయ్యో పాపము !

నాగి: అదేమే ?

భోగి: అటు చూడుము, ఆ బీషణ శంఖారావమునకు భయ
మంది, ఆ యుత్తరకుమారుఁడెట్లు నొగలిపై మూర్ఛిలి
నాఁడో చూడుము.

నాగి: (చూచి) ఉత్తరుఁడేకాదు. అశ్వములుడగూడ చాప
కట్టుగ భూమిఁ బడినవి. ఇట్టి బీరువు సారధ్యమెట్లు
సేయఁగలఁడు? ఇవి అశ్వములా? అశ్వతరములా ?

భోగి: మహాపురుషుల కుపకరణ సామర్థ్యమువలనఁ గాక,
సత్త్వసామర్థ్యము వలననే క్రియాసిద్ధి యగుచుండును
గదా! మహారథికుఁడగు నర్జునునికీ సాధన సామగ్రి
యంతయు లాంఛనస్యామే.

నాగి: పాపమర్జునుఁ డాయశ్వముల వాగెలు పట్టి యెత్తి,
తత్తనువులు నూలుకొనఁగ నిపురుచున్నాఁడు: ఉత్తరు
నదిమి పట్టుకొని, వికృతరూపమును జక్కజేసి,
మనసు దేటపడునట్లు మాటాడుచున్నాఁడు—అదిగో ఆ
మాట లాలింపుము.

(తెరలో)

శంఖకాహళభేర్యాది సకలవాద్య
 భయదసంరావములు నీకుఁ బరిచితములె
 ఇపుడుభయమందఁ గారణమేమిగలదు?
 కలఁతవిడనాడి ధైర్యము నిలుపుకొనుము.

భోగి: ఇది కవ్వడి కంఠస్వనమే. సందేహములేదు.

(తెరలో)

వినకేమి శంఖకాహళ
 నినదమ్ములు మున్ను; భయదనిర్ఘాతమహా
 ధ్వనివోలె గుండెలవిసెడు
 నినదమ్మిది యోర్వనగునె నిస్తులతేజా!

నాగి: ఇవి యుత్తరుని వలుకులే; సందియములేదు కంఠ
 గాఢద్యమే కదనరంగ భీరుత్వమును వ్యక్తము సేయు
 చున్నది.

భోగి: దేవదత్తాభిలరవమునకు నీవుమాత్రము భయచకితవు
 గాలేదా! ఎందుల కాతని వృథగా నిందింతువు?

నాగి: నిందించుటలేదు; సానుభూతిఁ జూపుచున్నాను.

(తెరలో మరల శంఖధ్వని; గాండీవజ్యా భయద
 నినాదము)

భోగి: అదిగో! అటుచూడుము. ఆఁకొన్నపంచాస్యము హరిణ
 శాఠికములపై కురుకుచున్నది. 'రథనేమిస్వనజాఙ్ఘ

నినాదమేదురమగు భయదశంఖారావ మొప్పఁ
బార్డుఁడు భండనమునఁ బగతురఁ బరిమార్చ నేగు
చున్నాఁడు.

నాగి: మింటివంకఁ జూచితివా? సురగరుడ సిద్ధచారణ గణం
బులు గొల్వ సురేశ్వరుఁడు సుదర్శనమను సుందర
విమానరాజము నదిరోహించి, తన ప్రియసూనుని
యవక్రపరాక్రమము నవలోకింప నేతెంచియున్నాఁడు.
ఆఖండలుని ప్రక్కనున్న యొక మహాననముపై,
నమరీమండలి వీచోపులిడగఁ బాండు మహీపాలుఁ
డాసీనుడై యున్నాడు. స్వర్గముననున్న, రాజులును
రారాజులును, నిజోచిత చామరచ్చత్రాది రాజలాంఛ
నములతో దేవరాజును గొలుచుచుఁ గదన సందర్శన
కౌతుకమున గగనతలమున నిలిచియున్నారు.

భోగి: అందేమి విశేషమున్నది? అమరనాథునకు, తన
యాత్మజునిపై ననురాగముండుట సమంజసమేకదా!
కాని క్రిందకుఁ జూడుము. రసాతల వాసులైనరాక్షస
వీరుల దృశ్యరూపములఁ గౌరవవీరుల నావేశించి
యున్నారు.

నాగి: ఇది మరియు విడ్డూరముగనున్నదే. ఒక్కనితోఁ
బెక్కఁడు, పోదుటయే యనమంజసము, అట్టియెడ

మనుజులును దనుజులును నేకమై యొక్కనితో నవి
సేయుట లజ్జాకరము.

భోగి: ఆహా! గురుజనము నెడ బాధుఁడు చూపు వినయవిధే
యతలు నర్వజన శ్లాఘ్యములు కదా! గురు, కృప
శాంతనవులకుఁ జరణనమివ స్థలముల నిలువ
రెండును, కర్ణాభ్యర్థ ప్రదేశములఁ జన రెండునుగా
నాలుగేసి యమ్ములేసి యున్నాఁడు.

నాగి: ఆ బాణప్రయోగముగఁ గల విశిష్టత యెట్టిది?

భోగి: ఆ మాత్రమూహించి తెలిసికొనలేవా? పాద సమీప
మున నేసిన బాణద్వయము, పృణామమును దెల్పును.
కర్ణాభ్యర్థ ప్రదేశమున నేగునల్లేసిన సాయకద్వయము
కుశలప్రశ్నములు దెల్పును.

నాగి: అమ్మో! అవి గురితప్పిన నెంత ప్రమాదము.

భోగి: పిచ్చిదానా! సవ్యసాచి బాణము గురితప్పుటయా ?
సూర్యచంద్రులు తమగతులు తప్పినను అట్టిపని జరు
గదు, దశరథ తనయుఁడగు రామునియందు లక్ష్మ్య
శుద్ధిగలదు. యుగపదనేక బాణప్రయోగ సామర్థ్యమున
లక్ష్మణుఁ డద్వితీయుఁడు. సైర్యమున మహేంద్రుఁ
డనుపముఁడు. లక్ష్మ్యశుద్ధియందును, బహుబాణ
ప్రయోగ వేగమునందును, సుస్థిరత్వమునందును అర్జు
ండు సమానుఁడు.

వాగి: అరేమి? కౌరవ వీరులందరు నిటుండగా, వారిని
జూచియుఁ జూడనట్లే, వివ్వచ్చుఁ దటుపోవుచున్నాఁడు.

భోగి: (వరికించి) మరేమియును లేదు. గోవులతోఁగూడ
రారాజు ముందుఁ బోవుచున్నాఁడు. నిరామిషమగు నీ
సేనతో నేమిపని యున్నదని, అర్జునుఁడు రాజునన్నే
షించుచుఁ బోవుచున్నాఁడు.

వాగి: తక్కిన కౌరవయోధు లూరకుందురా?

భోగి: ఊరక యేలయుందురు? అదిగో అందరు నొక్కు
మ్మడి నర్జునునిపైఁ గలియుచున్నారు చూడుము,

ఘనదంతావళయాధ బృంహితములున్

గంభాణ హేషామహా

న్యసముల్ శత్రునిబర్హణోద్ధత భటా

వంధ్యప్రతాపస్ఫుర

న్నినదంబుల్, రథనేమి నిఘర రవాసకంబులున్,

వజ్రబీ

షణ నిర్ఘోషనిభంబులై దశదిశాచక్రంబు

లన్నిండెడిన్.

వాగి: అబ్బ! చెవులు చిల్లులుపడిపోవుచున్నవి, ప్రళయకాల
విఘూర్ణమాన మహార్ణవము కరణి కురుదలము విజృం

భించుచున్నది. ఎంతటి బలపరాక్రమము లున్నను,
 పార్థుఁడొక్కఁడు: కురుబల మపారము, విజయమెట్లు
 సాదింపగలఁడో తెలియకున్నది, అదిగో! చతురంగ
 బలములు నొక్కమారేసవ్యసాచినెదుర్కొనుచున్నవి.
 ఎంత భయంకరమగు దృశ్యము!

భోగి: దృశ్యము భయంకరమే కాని, యిందొక్క విశేష
 మున్నది. అది నీవు గమనింపనేలేదు.

అనురేంద్రుపై నేగు నవనీరధము లట్లు
 గంధగజేంద్ర సంఘము నడచుఁ
 జటుల జంఝా ప్రభంజనుని మార్కొన నేగు
 నీరదమ్ముల భంగి తేరు లరుగుఁ
 గుంభ సంభవు నెదుర్కొనఁ బోవునంభోధి
 భంగమ్ములన వారువములు వెడలు
 రఘురాము నుద్భట రణమున నెదిరించు
 దితిజులగతి భటవ్రతతి గదలు
 అశని నన్నిభ బాణుండు కులఘు బలుఁడు
 మహితతేజుండు ఖరదైత్య మర్దనుండు
 నైన పార్థున కీ బల మనఁగ నెంత ?
 గడియలోపల నురుమాడ గలఁడు దీని

నాగి. ఆహా! గాండీవజ్యా నినాదమున రోదసి కుహరమం
 తయు మార్కొగుచున్నది. పుంభాను పుంభములుగ

నెగసివడు నిశిత నారాచములు, గగన వళ
 మంతయుఁ గప్పగాఁ గారుచీకట్లు గ్రమ్ముచున్నవి.
 ఏమి యీ జగదేకవీరుని బాఁత్రయోగ నైపుణ్యము ?

నారసము నెప్పు తీయనా నానివోసి
 యెప్పుడు విడుచునా యెవ్వరి కెరుకకాదు
 మందలీకృత కోదండ మందితుండు
 విజయుఁ దుదతి ననిసేయు వేళయందు.

భోగి : ఈ యుగమునఁ గిరీటికి దక్క, ఇట్టి శరసంధాన
 నైపుణ్య మింకొకనికి లేదు. నాగినీ ! ఆ వీరవరుని
 యస్త్రకళా వైదగ్యము నొక్కసారి చూడుము. ఇప్పు
 డిప్పుడే యుద్ధ మారంభమైనదిగదా! అప్పుడే, కౌరవ
 సైన్య మెట్టి దుర్దశకు వచ్చినదో !

ప్రబల గాండీవ నిర్ముక్త భయదనిశిత
 బాణ సంజాత శిఖిఖావటల దహ్య
 మానరాజన్య భటకోటి కాననుండు
 వెలుఁగుచున్నాఁడు నిర్జర విభుసుతుండు.

నాగి : భోగినీ ! భోగినీ !

భోగి : ఏమే ఆ తొందర.

నాగి : ఏమా ! ఈ బాణపాత వైచిత్రిని దిలకింపుము. నేను
 దేవాసుర సంగ్రామములను పెక్కుమారులు చూచి
 తిని. అందు గూడ నిట్టివైచిత్రిని చూడలేదు.

పదియైన దొక్క విశేషము

పది పదులుగ నొక్క హెరబాణము నిగిడెన్

మదిరాక్షి ! మనము చూచెడు

నది యుద్ధమ ? యింద్రజాలమా ? చింతింపన్.

భోగి : పిచ్చిదానా! ఇది యింద్రజాలముఁ గాదు. మహేంద్ర
జాలముఁ గాదు. బీభత్సుని యసాధారణ కార్ముక
విద్యాచాతుర్యము. పూర్వ యుగమున, కుముద్వ
తీశ్వశురుఁడగు శ్రీరామచంద్రున కొక్కనికే యిట్టి
నైపుణ్య ముండెడిదట.

నాగి : ఇది హెరము; మహా హెరము:

భోగి : ఏమే ? ఏమైనది ?

నాగి : ఆ హెర వధ నీవు చూడలేదు, చూచినచో నింత
నిబ్బరముగ మాటాడజాలవు.

భోగి : నా నిబ్బరము మాటకేమి ? నీవు చూచిన యా
భయంకర దృశ్యమెట్టిది,

నాగి : అదిగో ! అటు చూడుము, ఇదియు నట్టి భయానక
దృశ్యమే.

ధనువు విరుగ నింకొక్కటి

గొనబోయెడు సంతలోనె కుప్యన్నరమా

ర్గణ బిన్న మస్తకుండయి

వనితా ! యవ్వీరవరుఁడు వ్రాలెన్నేలన్.

భోగి : ఆహా ! ఇది యెంత యద్భుతావహముగ నున్నది. మహార్ణవమున నుత్సూరాజము విహరించు నందనమున, క్రీడిరథము కురురాజ సైన్యమునందు యచేష్టముగ నంచరించు చున్నది. నరుభల్లముల ముందరి కాకులు ద్రెస్సిపడగా, మ్రొగ్గు జవనాశ్వములు, కరుణ మెయి రాహుతులకు శరణందిగు మనుచు మ్రొక్కుచందమున నున్నవి. తుండములు తెగియుం గుంధములు పగిలియు నేలగూలు మత్త వేదండములు, దివికి నిదిడాధ్రముల భంగి, పుడమికి సొంపు సంపాదించుచున్నవి. విలయకాలోర్తండ దండధర ప్రచండతయు, మధ్యందిన మార్తాండ ప్రతాపమును, దనయందుఁ దోప నర్జునుఁ డతి భయంకరాకారుడై యశని నదృక్షములగు తీక్షణ శరముల నిగిడించుచున్నాఁడు. పులిగన్న లేళ్ళచందమునఁ గురురాజ సైనికులందరు వివ్వచ్చు గాంచినంతనే భయమునఁ దరువులు బెట్టుచున్నారు.

నాగి : ఇంతటి మహాసంగ్రామమునఁ గూడ, నర్జునుని సారథి యుత్తరునకు, దలపువ్వు వాడలేదు; తదీయ రథాశ్వధ్వజము లక్షతములై యథాపూర్వముగ నున్నవి, దీనికిఁ గారణ మా గాండీవి సంగర కళానైపుణ్యమో, దైవదలమో తెలియరాకున్నది.

భోగి : ఇందు దైవబల మేమున్నదే? అతిశయిత సురాసుర ప్రభావుడగు నర్జునుని సంగరకళా నైపుణ్యమే, తదీయ సూతరథాశ్వధ్వజములను వజ్రకవచమై కాపాడుచున్నది.

(తె ర లో)

అంగరాజా ! అంగరాజా రక్షింపుము! రక్షింపుము.

నాగి : ఇది కౌరవసైనికులు యార్తనాదమువలె నున్నది.

భోగి : పాప మా సైనికులు దవదహనమునఁ జిక్కుకొన్న శేష చందమున దారితెన్నులు దెలియక తల్లడిల్లు చున్నారు.

(తె ర లో)

ఓ కురుచమూపతులారా ! సైనికులారా ! భయపడకుడు: భయపడకుడు.

ఇటు లార్తి నొందనేటికి

చటులోగ్ర మదీయ శస్త్రజాలంబుల, ను

దృఢవృత్తిఁ బాఠ్య నోరెద

నిటలాక్షం డడ్డువచ్చి నిల్చిననైనన్

భోగి : ఇది కర్ణుని కంఠధ్వనియే. మహావృషభము రంకె వేయుచు బెబ్బులి కెదురేగినట్లు, క్రోధఘూర్ణిత నయనుడై రాధేయుడు పాఠ్య నెదుర్కొనఁ బోవు చున్నాడు.

వాగి : ఇరువురు ననన్య సామాన్య పరాక్రమోపేతులే, ఇరువురును దివ్యశస్త్రాస్త్ర విదులే. ఈ ద్వంద్వయుద్ధ పరిణామ మెట్లునడుచునో ?

భోగి : నీ వన్నమాట సర్వథాసత్యముగాదు. ఈ మహాపురుషు లిర్వురిలో సాదృశ్య మెంతకలదో భేదమంతయున్నది.

బాహుబలమున నుద్దండ సాహసమున
 సమర నిపుణత నిర్వురు సములే; కాని
 నలఘు తేజమ్మునను దైవబలమునందు
 నర్జునున కీడుకాదు రాధాత్మజుండు.
 కావున నీ ద్వంద్వయుద్ధ పర్యవసానము సూహించు
 టంత కష్టతరమగు కార్యము గాదు.

(తె ర లో)

నరుడేయు తీవ్రశరములు
 సరభనమున నాటి యంగ సంధుల నొంపన్
 పరువమ్ము బంటుతనమును
 గరువము విడనాడి పరచెఁ గర్ణుండకటా !

వాగి : తేలిపోయినది కర్ణునిపన. కాని కర్ణుఁడు పలాయన మంత్రమును పఠించెనని చెప్పున దెవ్వరు ?

భోగి : ఇంద్రదూత కావచ్చును.

నాగి : ఎందుల కట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

భోగి : ఇంద్రుని మెప్పు సంపాదించుకొనుటకు, మనము
చేయుచున్న పనిగూడ నదియేకదా !

నాగి : నిజమే, భృత్యుల కదియే పరమార్థము.

భోగి : ఏది ?

నాగి : ప్రభువుల మెప్పుగాంచుట.

భోగి : నన్ను హేళన చేయుచున్నావా ?

నాగి ! లేదు, నన్ను నేనే హేళన చేసికొనుచున్నాను.

(తె ర లో)

కుంభనంభవు తేజంబు గుంటుపడియె
గురుసుతుని తూజనంపద గూలిపోయె
సురనదీ సూను డాజిని సొమ్మసిల్లె
వజ్రితనయుని మార్కొను వారె లేరు

నాగి : మరల దేవదూతయే చెప్పుచున్నట్లున్నది.

భోగి : ఇంక కురుసేనలో వివ్వచ్చుని మార్కొనగల
వీరుడే లేఁడు.

(తె ర లో)

సిరులుగొనఁ జూదమిదిగా
దరదము విడనాడి పోకుమా కురురాజా !
పురభిత్తికూల సన్నిభ
వరశరములతోడ నాడవలయున్ దోరన్

నరనాథ ! భోగపరుడవు
 కఠిపురమున నేమికలదు ? కదలక నిలుమా
 సురనారీ వరమోహన
 పరిరంభ సుఖంబు నీకుఁ బ్రాప్తించు నిటన్.
 శకునికై తవమ్ము సాగదు నేడింకఁ
 గర్జు రోర్చలమ్ము గావలేదు
 చెనటి ! నీవు నాడు చేసిన చేతల
 ఫలము ననుభవింప వలయు సిప్పుడు.

దుర్యోధనా ! నిలునిలు, నీలో క్షత్రియత్వము లేదా?
 శౌర్యసాహసము లడుగంటినవా ? కదనరంగమున
 వెన్నుచూపుట రాచపాడిగాదు, నిలు, నిలు.

వాగి : అది వివ్వచ్చుని కంఠధ్వనివలె నున్నది. పాపము !
 పాండవులఁ బరాభవింప నింత దూరమువచ్చి, దుర్యో
 ధనుఁడు తానే పరాభూతుడై పారిపోవుచున్నాఁడు.

భోగి : అదిగో ! రాజరాజును రక్షింప భీష్మ ద్రోణ కర్ణ
 శ్వత్థామాది మహావీరు లందరును దమ బలములఁ
 గూర్చుకొని, కిరీటిని మార్కొన నరుదెంచుచున్నారు.

వాగి : విలయకాలమున మహాసముద్రము భంగి కురుసేన
 విజృంభించు చున్నది. అర్జునుఁ డా సైన్యమును
 జించి చెండాడు చున్నాఁడు. (కొంచెమాగి) అదేమే,
 పెనుతుపాను వెలిసినట్లంతటి నిశ్శబ్ద మువహించినది?

(అంతటఁ గలయఁజూచి) అటుచూడు మటు
చూడుము.

గాఢ నిద్రాభి ముద్రిత గాత్రులట్లు
శరశరాసన ఖడ్గాది సకలయుద్ధ
పరికరములు విఠనాడి కురుచలమున
గల్గ వారెల్లరును మోహకలితులైరి.

భోగి : అర్జునుఁడు సమోహనాస్త్రమును బ్రయోగించినాఁడు,
దాని ప్రభావమది. ఇంద్రదైవత్వమును, సత్యనంవా
దనము నగు సమోహనాస్త్రము, అరాతి సైన్యదైన్య
సంపాదనమున నకుంతిత శక్తిగలది,

నాగి : అర్జునుఁ డుత్తర కుమారున కెద్దియో చెప్పుచున్నాఁడు.

(తె ర లో)

దుర్యోధనుండును ద్రోణసూనుండును
దల ధరించిన వస్త్రములు నలుపులు;
అంగరాజు ధరించినట్టి యుష్ణీషంబు
పచ్చనియది; కుంభభవుఁడుఁ గృపుఁడు
దలకు జుట్టిన యట్టి వలువలు నిర్దంపు
వెల్లదనంబున వెలయుచుండు;
వారల కడకేగి చారుతరోష్ణీష
ములను గైకొనిరమ్ము; పొమ్మువేగ

ముచ్చటగ వీని దన బొమ్మ పొత్తికలకు
 నడిగె నుత్తరః; తెచ్చెదనంటి నేను
 సురనదీ నూను దీయ్యపు మెలుగుఁ గానఁ
 దెలిసియుండును నీ వేగ వలవదటకు.

భోగి: అదిగో! ఉత్తరుఁడు రథముదిగి, రాజులు కడ కేగు
 చున్నాఁడు. నాగినీ! యుద్ధము ముగిసినది. విజ
 యుఁడు విజయలక్ష్మీ సనాథుఁడై వే వెలుఁగు కరణి
 వెలుఁగుచున్నాఁడు. ఈ శుభవార్తను మన ప్రభు
 కుమారి యులూచికిఁ జెప్పుదము రమ్ము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

... తెర .

పంచమాంకము

విరటుని కొలువుకూటము: సర్వాలంకార సంశో
 భితమై యుండును. మంగళ తూర్య నినాదములు
 మాత్రోగ్గుచుండును. వేదోక్తముగ బ్రాహ్మణు లాశీ
 ర్యదించుచుండగా, మంత్రి సామంత దండనాయక
 పరివృతుఁడై విరాట మహారాజు కొలువుకూటమున
 కేతెంచును. కంకుభట్టుకూడ వారితో వచ్చుచుండును.
 మహారాజు ముఖమున ఆసందోత్సాహములు వెల్లి

విరియుచుండును. కొందరు విలాసినులు రాజునకు మంగళహారతులిత్తురు, కలికితన ముట్టిపడ నభినయ పూర్వకముగ నడచివచ్చి, ఒక యన్నులమిన్న సుర భిళ చాంపేయ కుసుమదామమును, రాజు మెడలో వేయును ఒక మందయాన సుందర మల్లికా కండు కమును, నిరపాలున కందిచ్చును. వికచారవింద నయన లిర్వురిరు గడల నిలిచి వీవనలు వీచుచుండురు. దన్నభినందింప వచ్చిన వారినెల్ల నాదరమేదుర దృక్కుల నవలోకించుచు, విరాటుఁడు నధిష్ఠించును. వందిమాగధులు లేచి, రాజతవేత్రముల నెత్తిపట్టుకొని మహారాజును గీర్తింతురు.

వందిమాగధులు :

చండ విక్రమ నిర్జిత శాత్రువునకు

భయద భండన పాండితీ ప్రథితమతికి

మహితరాజన్య సంస్తూ యమాన విమల

చరితునకు మత్స్యవిభునకు జయము జయము.

జయము నిరంతర ధర్మ ప్రదీప్త మనీషా! జయము
జయము.

జయము ప్రజాహితైక కార్యాచరణ నిష్ఠా గరిష్ఠా !
జయము జయము.

(అందరు జయజయ ధ్యానములు సేయుదురు)

విర: (సభాభవనమును గలయఁజూచి) యువరాజెక్కడ?

ఒక పరిచారిక: యువరాజులు యుద్ధానికి వెళ్ళేరు మహాప్రభా!

విర: (ఆశ్చర్యముతో) ఏమేమి? యుద్ధమునకా? ఎవరితో — —

ప. చా: దుర్యోధనునితో మహారాజా!

విర: దుర్యోధనునితోడనా: ఎందులకు, ఎప్పుడు? ఏమి జరిగినది? నవిస్తరముగఁ జెప్పుము.

ప. చా: దుర్యోధన మహారాజు తన సేనలన్నింటితో వచ్చి, ఆలమందల్ని తోలుకుపోతూ ఉంటే, ఆవులు కాచే వాళ్ళు భయపడి, నగరానికి వచ్చి, యువరాజులకు జరిగిన సంగతి వివరించి, కడుపుల్ని రక్షించమని కోరేరు. అప్పుడు ఊళ్ళో ఎవరూ సారథి లేకపోతే, బృహన్నలని సారథిగా జేసికొని యువరాజులు యుద్ధానికి వెళ్ళేరు. గొప్ప ఉత్సాహముతో వెళ్ళేరు మహారాజా? కరువీరుల తలపాగలు, అమ్మాయిగారికి బొమ్మపొత్తికలుగా (మహారాజువైపు చూచి భయముతో) అదేం మహారాజా! అయ్యో, అయ్యో! మహారాజులకు మూర్ఛ వచ్చినట్టంది. రంది, రంది, త్వరపడండి.

(ఒకపరిచారిక బంగరుగిండియతో శీతలోదకమును దెచ్చి మహారాజు మోముపైఁ జల్లును. ఆతనికి తెలివి వచ్చును.)

విర: (నలువంకలఁ జూచి దీనముగ) ఎంతపని జరిగినది.

ఇప్పుడు కర్తవ్యమేమి ?

వయసునఁ బిన్న; చెప్పదగు

బాహుబలంబును లేదు శత్రు వి

ద్యయుఁ దెలియండు; సంగరవిధాన

మెరుంగడు; నిస్సహాయుఁడై

భయదబలప్యతాప గుణభాసురవీరని

కాయ దుస్తరం

బయిన యరాతిసైన్య నివహమును

మార్కొనబోవుటొప్పునే.

అమాత్యశేఖరా! జాగు సేయక మనసైనికుల నాయత్త
పరచి, యుత్తరునకు సాహాయ్యమొసరింప నంపుడు.
మన కర్తవ్యమును మనము నిర్వహింతము. తరువాత
దైవమున్నాడు. విధివిధానమును మనము దప్పింప
లేముకదా !

కంక భట్టు : మహారాజా! ఉత్తరకుమారుఁడు నిస్సహాయుఁడై
రణమున కేగెననుచింత విడనాడుఁడు. బృహన్నల
సారధియై యుండగా. ఆతఁడు కురుంలమునేకాదు.
అనిమిషకోటులనైన నవలీల జయింపఁ గలఁడు.
విచారముడుగుఁడు,

విర : భట్టారకా! “విప్రవాక్యో జనార్దనః” అనికదా పెద్దల మాట. మీ యాశీర్వాద మమోఘమగుగాక. (సింహాసనముపై నున్నురమచుఁ జేరగిలఁబడి) అక్కటా! ఎంత కష్టము సంప్రాప్తమైనది. కురుదలముతో పోరాటమన్న సామాన్య విషయమా?

కురుసేన నొంటిమార్కొన
నరుఁడైనను, లేక, నందనందనుఁడైనన్
గరము నమర్థుఁడు; తక్కొరు
దరిగినఁ దద్వీశిఖిఖిల కాహుతిగాఁడే?

మనకు

• • •

(గోపాలురు ప్రవేశింతురు)

గోపా: జయము జయము మహారాజా !

విర : (ఇంచుక విసుగుతో) ఎవరుమీరు ?

గోపా: మేము గోపాలురం మహారాజా ! కౌరవలలాన్ని జయించి యువరాజులు వస్తున్నారు. వారు * *

విర: (సంభ్రమాశ్చర్యములతో) ఏమేమీ! మరల నొకమారు చెప్పుడు.

గోపా: కురులలాన్ని జయించి యువరాజులు విజయోత్సాహంతో వస్తున్నారు. మహారాజా! చిత్రమేమిటంటే అంత హెరయ్యుద్ధంచేసినా, వారి ఒంటిమీద ఒక్క దెబ్బకూడా లేదు. వారేకాదు. గుఱ్ఱాలుగాని. రథం

గాని, సారథిగాని, చెక్కుచెదర్లేదంటే నమ్మండి మహారాజా.

విర: (మహానందముతో) ఈ శుభవార్తను తెచ్చినందులకు మీ కిదిగో పారితోషికము. (మెడలోని ముత్యాల హారమును దీసియిచ్చును. తరువాత తీవిగాగూర్చుండి మీ నములు దువ్వుచు) అమాత్యశేఖరా! కంకుభట్టారకా! వింటివా మన చిరంజీవి విజయవార్త.

అమా: ఏలినవారూరక దిగులుపడిరి. కాని మొదటినుండియు. నాకుమాత్రము, యువరాజు విజయలక్ష్మీ సనాథుడై వచ్చునన్న గాఢవిశ్వాసమున్నది, లోకసామాన్యమైన ఒక్కవిషయము చూడుడు. పిడుగు చిన్నదేకాని మహాన్నతపర్వతమును బిన్నము చేయును. యువరాజు వయసున పిన్నయేకాని పిడుగు; అగ్గిపిడుగు, కురు బలమెంత యున్ననేమి? క్షణమాత్రమున తుత్తునియలగును.

విర: మరి చూచెదరేల ?

కరియూధంబులమీద విస్ఫుట మహా

ఘంటారవం బొప్పగా

బురమందెల్లెడ మత్కుమారు జయమున్

ముమ్మారు జొటింపు డా

దర మొప్పారగఁ బుణ్యకాంతలును

విద్య దూసురవ్రాతమున

ద్వరగానేగి యెదుర్కొనంగవలయున్

దదీవర చూడామణిన్.

ఉత్తరము. నుత్తమకన్యకా జనములు వెంటరా, సుర
భిశ గంధమాల్యాలంకరములఁ గైకొని భూమింజయున
కెదురేగుగాక! మంగళ తూర్వారావములు మిన్నముట్టి
మార్యోగుచుండ, మంత్ర సామంత దండనాథులు,
అరివీర భయంకరుఁడగు నుత్తరుని సాదరముగ
నాహ్వానించి, యిటకు రావించురుగాక!

అమా: చిత్తము ప్రభా! (నిష్క్రమించును)

విర: (కంకునివంకఁ జూచి) ఏమిభట్టారకా! నెత్తమొక
పలుక యాడుదమా.

కంకు: మీరిప్పుడు మహానంద సాగరమున మునిగితేలు
చున్నారు. మీతో నెత్తమాడి జయింపరాదు.

విర: (నవ్వుచు) ఇప్పుడన్ని విధముల జయము చూడే
యందురా, ఇది సుహృద్భూతము. జయమెవ్వరిదై
నను నష్టములేదు. రండు, (దగ్గరనున్న సైరంద్రిని
చూచి) సైరంద్రీ! సారెలు దెమ్ము.

(నైరంది) సారెలు తెచ్చును. విరాటుఁడు పలుక
ముందరికి లాగికొనును, ఇరువురును జూదమాడు
చుందురు)

కంకు: జూదమాడుట శ్రేయస్కరముకాదు. మున్ను ధర్మ
జుఁడు జూదమాడియే తనరాజ్య సర్వస్వమును, తుదకు
తమ్ములను, ఆలినిగూడ పణముగా నొడ్డి యోడి
పోయెను. దీనికెంత దూరముగనున్న అంతమందిరి.

విర: ఇక్కడ శకుని లేడులేండు.

కంకు: (సాభిప్రాయముగ) మరి ధర్మజుఁడో.

విర: ఆ మహనీయుఁడున్నను ప్రమాదము లేదు. (ఇర్వు
రును నవ్వుదురు) ఇంతటి ఘనవిజయము నెవ్వరైన
నేకాలమునైన సాధించిరా? భూమింజయుని బాహుల
శౌర్యము లనుపమానములు. అద్భుతావహములు.

కంకు: నిజముగా యువరాజే కురులమును జయించినచో,
అంతకంటె ఆశ్చర్యమగు విషయ మేముండును?
వ్యవంచమందలి మహావీరులలో ఆతఁడే ఉత్తమోత
ముఁడనవచ్చును.

విర: (చిరుకోపముతో) మీ మాటలు నా కర్థమగుటలేదు,

కంకు: ఇందర్థముగాని దేముండును. యువరాజే కురులల
లనే జయింపగలిగినచో అతనికి మించిన వీరు

భూమండలమున నుండఁ జాలఁడు అనియే నామాటల
కర్థము.

విర : (కోపము నడచుకొనుచు) అర్థము తెలియుచునే
యున్నది. దాని అంతర్భావమే తెలియుటలేదు.

కంకు : అదిగూడ స్పష్టమే కదా !

విర : (కోపము నడచుకొనుచు) మాకు స్పష్టముగ లేదు.
మీరే ఆ నిగూఢాభిప్రాయమును వివరింపుఁడు.

కంకు : (నిశ్చలముగ) ఉత్తరకుమారుఁడీ విజయమును
సాధింపలేదనియు. సాధింపలేదనియు నా నిశ్చితాభి
ప్రాయము.

విర : (కోపముతో) ఈ విజయవార్త అసత్యమందురా ?

కంకు : వార్త సత్యమే. విజయము నుత్తరుఁడు సాధించెను
అనుమాట మాత్రము సిస్సందేహముగ అసత్యము.

విర : మరి యీ విజయము నెవ్వరు సాధించిరని బ్రాహ్మ
ణోత్తముల యభిప్రాయము.

కంకు : (నిశ్చలము) ఈ విజయమునకు కారకుఁడు బృహ
న్నల. ఇది పరమసత్యము.

విర : (క్రోధఘూర్ణిత నయనుఁడై) మూర్ఖా ! ఈ విశ్పంకల
వాచాలత కిదియే ఫలము. (సారె గొని వ్రేయును.
కంకుభట్టు నొసలినుండి రక్తము చిమ్మును)

సైరంద్రి : (నంభ్రమముతో) అయ్యో ! రక్తము కారుచున్నదే, (త్వరితగతిని కంకుభట్టారకుని నమిపించి చీర చెరగుతో రక్తమును తుడుచును.)

విర : ఈతని రక్తమును నీవేల పైచీరతో నొత్తుచుంటివి.

సైరంద్రి : వీరు మహానుభావులు.

విమల వంశవృత్తంబుల వెలయు వీరి
రక్తబిందువు లెన్ని ధారుణిని బడునా
అన్నివర్షము లీదేశమందు నధిప !
భయదమైన యనావృష్టి భయము కలుఁగు.

కష్టదశలో మీరు నాకాశ్రయ మిచ్చిరి. మీ మేలు గోరుట నా కర్తవ్యము. కావున ఈ మహానీయుల రక్తబిందువులు నేలఁబడకుండ నా చీర చెరగున నొత్తుచుంటిని.

విర : (వినియు విననట్లు) విజయలక్ష్మిననాథుఁడగు భూమింజయుని జూడ మా మనసు పరవళ్లు త్రొక్కుచున్నది. (తెరలో మంగళతూర్య నినాదములు వినవచ్చును. ప్రతిహరి ప్రవేశించును)

ప్ర.హా : జయము జయము మహారాజా ! యువరాజులు, బృహన్నలా నహితముగ వచ్చి, దేవరవారి అనుజ్ఞకై వేచియున్నారు.

విర : త్వరగా ఆ రథిక సారథులను ప్రవేశపెట్టుము.

శ్రీమ. హా : చిత్తము దేవరా !

(ప్రతిహరి పోవుచుండగా కంకుభట్టాతనితో మెల్లగా) బృహన్నలకు నాయెడ ధక్తి చాలగలదు. ఆతఁడీనెత్తురుచూచిన కోపించును. కొలదిసేపాతఁడు లోనికి రాకుండ నాపుము,

శ్రీమ. హా : చిత్తము (నిష్క్రమించును)

(ప్రతిహరి త్రోవ చూపుచుండగా ఉత్తరుఁడు ప్రవేశించి, తండ్రికడకేగి ఆతనిపాదములకు నమస్కరించును. ఆనంద బాష్పములు కన్నుల జాలువారు చుండగా విరటుఁడు ప్రియపుత్రుని లేవనెత్తి బిగియారకొంగలించుకొనును.)

విర : (ఉత్తరుని మోము చూచును) ఎంత ఆనందకరమగు విషయము. అత్యాశ్చర్యకరము గూడ. విజయశ్రీ సనాథుఁడవైన నిన్ను చూచుటచే మా జన్మ చరితార్థమైనది అమాత్య శేఖరా ! చిరంజీవిని చూడుదు. ఆముఖమున విజయకళ లెట్లుట్టిపడుచున్నవో ! ఆహవరంగమున విశృంఖల వీరవిహారము గావించి, యరిబలముల నశ్రమమున జయించి, యక్షతగాత్యుఁడై తిరిగివచ్చినాఁడు.

అమా : యువరాజు పరాక్రమము జగద్వితము మహారాజా ! చిరంజీవి సంగరనవ్యసాచి,

విర : (మీనము మెలివేయుచు) మాకీ విజయము గర్వకారణమే. మనము సాధించిన విజయములో విశేషమేమున్నది. ఒంటరిగా, జగద్భయంకరమగు కురుసేన నెదుర్కొన నెవ్వఁడు సాహసింపఁ గలఁడు. సాహసించి యెదుర్కొన్నను విజయ మెవ్వఁడు సాధింపఁ గలఁడు ?

అమా : ఎవ్వఁడు సాధింపఁ గలఁడు ? కురుబలము నోర్చుటయన్న మాటలతో దనియా?

విర : కురువీరుల తలఁచికొన్నంతనే ఒకలు కంపించును, అట్టి మహావీరుల నెదుర్కొంటివి? ఎట్లు జయించితివి? కురువీరులు సామాన్యులా ?

ఒకఁడు పరశురామునోర్చిన శూరుండు
గురుఁ డొకండు వీరకోటికెల్ల
శర్వువరము వలన జనియించి యొక్కండు
మారులేని యస్త్రమహిమ నొప్ప.
సహజకవచాభిరాము డజయ్య విక్ర
మాన్వితం డంగరాజు మహారథుండు;
మానితోజ్జ్వల శస్త్రాస్త్ర మహితులైన
ధార్తరాష్ట్రులు పరిపంథి దళన చణులు.

అమహావీరులు దేవాసురులనుగూడ లెక్కసేయరు. వారీపరాభవమునెట్లు సహించిరి? దుర్వారగర్వ దర్పి

ధతుఁడగు దుర్యోధనుఁడీ యవమానము నెట్లోర్చెను ?
ఈ మహాసంగ్రామమును గూర్చి తలఁచిన కొలఁదియు
వెరగగుచున్నది. సమరప్రకారమును నవిస్తరముగాఁ
జెప్పి మా సంశయము నివారింపుము నాయనా ?

ఉ. కు : చెప్పుటకేమున్నది. నేను యుద్ధమే చేయలేదు.

విర : అఁ! యుద్ధమే చేయలేదా ? మరి !

అమా : మరి యీ విజయమునకుఁ గారకులెవరు ?

విర : లేక యీ విజయవార్త (అర్ధోక్తి)

ఉ. కు : విజయవార్త యనత్యముకాదు. నేనేకదా ఆ వార్త
పంపినది.

విర : అంతయు అయోమయముగ నున్నదే.

ఉ. కు : అయోమయము, అగమ్యగోచరము నిందేమియులేదు.
కురుసేన మహా పారావారమువలె నున్నది. దానిని
చూచినంతనే నాకరచరణము లాడలేదు. నేను సమర
పరాజుఁడు నగుచుండగా, దివ్యాంశ సంభవుఁడగు
మహావీరుఁ డొకఁడరుఁడెంచి నన్నాడుకొనెను. ఆతఁడే
కురుబలముల నుక్కడగించి యఖండ విజయమును
మనకు సంపాదించెను.

విర : ఎవరా మహనీయుఁడు తండ్రి ! ఎక్కడ నుండును ?
ఏమి చేయుచుండును ? ఆతఁడిచ్చటికేల రాలేదు ?

మన కింతటి మహోపకారము గావించిన, యావీర
వరుని జూడ మా మనసు వేగిరపడుచున్నది. ఆతని
సర్వపాద్యాదివిధులఁ బూజించి, గారవించుట మన
విధ్యుక్త ధర్మము.

ఉ. కు : అట్లే చేయవచ్చును. రేపో మాపో ఆతఁ డిచ్చటికే
వచ్చును.

అమా : ఆ వీరచూడామణి రూపరేఖలెట్టివో. యుద్ధకౌశల
మెట్టిదో కొఁలదిగనైనఁజెప్పి, మాకానందము గూర్చరా
యువరాజా !

ఉ. కు : ఆతఁ డిట్టివాఁడని యెట్లు చెప్పనగును ? ఆతని
దిలపరాక్రమములు వర్ణనాతీతములు. ఆతఁ డగు
నవ్యసాచియే.

విర : }
అమా : } (అచ్చెరువుతో) ఆఁ

ఉ. కు : ఆహవమున

విర : ఓహో.

ఉ. కు : ఆతఁడగు భీభత్సుఁడే యహితవీర
కంఠలుంఠన భీషణకర్మయందు.

(ఉత్తరుఁడిట్లు పలికి కంకుభట్టుకడకేగి భయభక్తులుట్టి
పడ నమస్కరించును.)

కంకు : వంశాపావనుఁడవై వర్ధిల్లుము నాయనా!

ఉ. కు : (నుదుటిపై గంటుచూచి) ఇది యేమి ? రక్తము ప్రవించుచున్నదే.

విర : నేను, నీ విజయము నభినందించుచుండగా నీతఁడు నహింపలేక పేడి పొగడఁజొచ్చెను. అంత నహింప లేక సారెఁగొని వ్రేసితిని.

ఉ. కు : ఎంత తప్పుపని, ఇమ్మహనీయుని మనము పూజింప వలెనేకాని యవమానింప నగునా, నవినయముగఁ బ్రార్థించి వారి యలుక దీర్చుఁడు. ఈ మహాత్ముఁడలిగినచో మన సిరులేకాదు ఆయువుకూడ నశించును. (విరఁడు తన గర్దియ దిగివచ్చి కంకుభట్టును ప్రార్థించును.)

కంకు : నాకుఁ గోపమెక్కడిది ? దీనికంతటికిఁ గారణము లేదని వేళావిశేషమే,

విర : (సంతోషముతో)

ఎత్తుఁడు విజయపతాకము

నుత్తరునకుఁ బ్రమదమెనఁగ నుజ్జ్వల భంగిన్

గ్రొత్తగ సింగారింపుడు

పత్తనము నుదారవిజయ భాగ్యము రెలియన్.

ఉ. కు : ఔను, విజయపతాకము నెత్తుఁడు. అది నిజముగా విజయపతాకమే,

విర : బృహన్నల యిక్కడికి రాలేదా.

ఉ. కు : వచ్చెనే, ఇప్పటికిప్పుడే యెందుఁ బోయెనో, మహారాజా ! బృహన్నల నాకుఁ గావించిన సాహాయ్య

మింతింతయని చెప్పనలవికానిది.

విర : ఆతనిని అనర్థములగు కాస్కలిచ్చి సత్కరింతము,
(బృహన్నల ప్రవేశించును)

విర : బృహన్నలా ! భూమింజయుఁ డిప్పుడె నిన్నుగూర్చి
దెప్పుచున్నాఁడు, సారథ్యమున నీవు చూపిన శక్తి
సామర్థ్యములు మాకెంతయు ముదము గూర్చినవి.
నీకు కావలసినది కోరుకొనుము. కాదనక యిత్తుము.

క. కు : (తత్తరముతో) మహారాజా ! తొందరపడకుఁడు.
బృహన్నలకు మన మిచ్చు పారితోషికము లక్కర
లేదు.

విర : మరేమి కావలెను ?

క. కు : రేపు చెప్పెదనులెండు. ఇంతలో మించిపోవునది
లేదు.

విర : సరే, (నవ్వుచు) ఇప్పుడు మీరిర్వురు నేకమైరి. మీ
యిష్టమే మా యిష్టము.

క. కు : ఇప్పుడు మనమందరము నేకమైతి మన్నమాట.

విర : ఈ నాఁడంతటి నానందమె వెల్లివిరియుచున్నది.
అదిగో ! అప్పుడే మన కోటపై విజయపతాకము.
నవనవోజ్జ్వల దీప్తితో నెగురుచున్నది.

క. కు : ఔను, సర్వధా అది విజయపతాకమే.

విర : విజయ పతాకావిష్కరణోత్సవమును దిలకింతము
రండు

(అందరు నిష్క్రమింతురు)

